TÜRK DÜNYASI UZMANLARIYLA SÖYLEŞİLER

Hazırlayan
AHMET KANLIDERE

ÖTÜKEN

YAYIN NU: 1872
KÜLTÜR SERİSİ: 1032

T.C. KÜLTÜR ve TURİZM BAKANLIĞI
SERTİFİKA NUMARASI: 49269

ISBN: 978-625-408-341-9

www.otuken.com.tr | otuken@otuken.com.tr

ÖTÜKEN NEŞRİYAT A.Ş.®
İstiklâl Cad. Ankara Han 65/3 • 34433 Beyoğlu-İstanbul
Tel: (0212) 251 03 50 • (0212) 293 88 71 - Faks: (0212) 251 00 12

Editör: Göktürk Ömer Çakır

Son Okuma: Ayşe Erdoğan

Kapak Tasarımı: Mahmut Doğan

Dizgi-Tertip: Ötüken

Kapak Baskısı: Pelikan Basım

Baskı: İMAK OFSET BASIM YAYIN SAN. VE TİC. LTD. ŞTİ.
Akçaburgaz Mah. 137. Sok.No: 12 Esenyurt / İstanbul / TÜRKİYE
Sertifika Numarası: 45523 Tel: (0212) 444 62 18

İstanbul- 2022

Kitabın bütün yayın hakları Ötüken Neşriyat A.Ş.'ye aittir.
Yayınevinden yazılı izin alınmadan, kaynağın açıkça belirtildiği akademik çalışmalar ve tanıtım faaliyetleri haricinde, kısmen veya tamamen alıntı yapılamaz; hiçbir matbu ve dijital ortamda kopya edilemez, çoğaltılamaz ve yayımlanamaz.

Ahmet Kanlıdere; 1982'de İstanbul Üniversitesi Edebiyat Fakültesinden mezun oldu. 1983'te Boğaziçi Üniversitesinde başladığı yüksek lisans eğitimini Marmara Üniversitesi Tarih Bölümünde tamamladı. Doktorasını New York'ta, Columbia Üniversitesinde yaptı. 2000 yılında Kazakistan'daki Yesevi Üniversitesinde dersler verdi. 2004-2007 arasında Taşkent'te kültür müşaviri olarak görev yaptıktan sonra Marmara Üniversitesine döndü ve 2009'da Profesör oldu. 2016-18 arasında Tarih Bölümü başkanlığını yürüttü. Hâlen aynı üniversitede Genel Türk Tarihi ana bilim dalı başkanı olarak görevini sürdürmektedir.

Başlıca eserleri: *Reform within Islam: The Tajdid and Jadid Movement among the Kazan Tatars* (1809-1917) (İstanbul 1997); *Kadimle Cedid Arasında: Musa Cârullah* (İstanbul 2005); *Orta Asya Türk Tarihi* (ed.) (Eskişehir 2011); *XIX. Yüzyıl Türk Dünyası*, ed., (Eskişehir 2013); *Çağdaş Türk Dünyası*, ed. İlyas Kemaloğlu ile birlikte (Eskişehir 2014); *Sosyalizmden Türkçülüğe Kazanlı Ayaz İshakî* (1878-1954) (İstanbul 2019); Yusuf Akçura, *Damolla Âlimcan el-Barudî Tercüme-i Hâli*, hazırlayan: Ahmet Kanlıdere (İstanbul 2019); *Ötüken'den Kırım'a Türk Dünyası Kültür Tarihi*, ed. İlyas Kemaloğlu ile birlikte (İstanbul 2020); *Doğu ve Batı Arasında Bir Tatar Mollası: Zâhir Bigi'nin Hayatı, Romanları ve Seyahatnamesi* (İstanbul 2021); *İdil-Ural ve Türkistan'da Fikir Hareketleri: Dinî Islahçılık ve Ceditçilik* (İstanbul 2021).

İÇİNDEKİLER

Ön Söz / 11

Abdülkadir Donuk / 13

•

Abdulvahap Kara / 21

•

Ahmet Bican Ercilasun / 49

•

Ahmet Kanlıdere / 81

•

Ali Ahmetbeyoğlu / 93

•

Ayşegün Soysal / 105

•

Ayşe Melek Özyetgin / 119

•

Çağatay Koçar / 137

•

Erkin Emet / 155

•

Hayrunnisa Alan / 167

•

İlyas Kemaloğlu / 185

•

İnci Enginün / 197

•

İsenbike Togan / 215

•

Konuralp Ercilasun / 231

•

Leysen Şahin / 245

•

Mehmet Saray / 259

•

Mualla Uydu Yücel / 267

•

Muzaffer Ürekli / 275

•

Nadir Devlet / 285

•

Nesrin Sarıahmetoğlu / 295

•

Nurten Kılıç Schubel / 307

•

Osman Yorulmaz / 321

•

Serkan Acar / 335

•

Dizin / 342

ÖN SÖZ

Bu kitap, yirmi üç Türk dünyası uzmanıyla yapılan biyografik mülakatlar dizisinden oluşuyor. Akademisyenlerle söyleşiler yaparak onların entelektüel portrelerini çizmek fikri Araştırma Metotları dersimizin bir etkinliğiydi. 2012 yılından başlanarak Eski Türk kültürü ve tarihi, Uygur dili ve tarihi, Timurlular, Şibanîler, Altın Orda, Kırım, İdil-Ural bölgesi, Kafkasya ve Kazakistan tarihi üzerinde çalışan akademisyenlerle buluşuldu. Sadece tarihçilerle değil, Türkologlarla, siyaset bilimcileriyle, akademi dışından bu alana katkı sunmuş şahsiyetlerle de mülakatlar yapıldı.

Çalışmanın amacı yüksek lisans ve doktora öğrencilerinin söyleşi yapma tekniğini ve soru sorma yeteneklerini geliştirmekti. Bunun için, önce mülakat yapılacak kişinin hayatı araştırıldı, eserleri okundu. Daha sonra sorular üzerinde çalışıldı. Çünkü sorular rastgele, uzun ve basma kalıp olmamalı, muhatabının zihnini çalıştıracak, hayal gücünü harekete geçirecek türden olmalıydı; bazen muhatabı kışkırtmalı, konuşmaya sevk etmeliydi. Bu uzmanların yetişmesinde etkili olan unsurlar, doğdukları çevreden ve okudukları okullardan edindikleri alışkanlıklar, hayatlarına etki eden, entelektüel gelişmelerini yönlendiren kişiler ve kitaplar soruldu. Bu gibi sorularla hocaların fikrî oluşumları ortaya çıkarılmaya uğraşıldı. Ayrıca, uzmanların Türk dünyasının ve umumi Türk tarihçiliğinin meseleleri hakkındaki görüşleri, araştırmalarını yaparken izledikleri yöntemler, dikkat ettikleri hususlar araştırıldı.

Söyleşiler, öğrenciler için yaratıcı bir uğraş olduğu ve onlara deneyim kazandırdığı gibi, ihmal edilen bir noksanın giderilmesine de katkı sundu; biyografilere temel teşkil edecek bilgiler ortaya çıktı. Hocalar ise hayat tecrübelerini aktarmak suretiyle bu alana yeni dahil olanlara rehberlik yapmış oldular. Sohbetlerin akışı içinde diğer şahsiyetlerden de haberdar olundu, -niyetimiz olmasa da- dostluklar, kıskançlıklar, bilim yolundaki engeller de ortaya döküldü.

Söyleşiler yüz yüze gerçekleştirildi, kayıt altına alındı, sonra kâğıda döküldü. Ortaya çıkan metne –yazım hatalarının düzeltilmesi dışında– hiç müdahale edilmedi. Kitabın baskıya verilmesinden önce söyleşi metinler hocalara gönderildi. Söyleşileri gözden geçirirken gerçekten güzel ilaveler yaptıklarını ve içeriğini zenginleştirdiklerini söylemeliyim. Mülakat yapmayı düşündüğümüz fakat

henüz gerçekleştiremediğimiz daha birçok değerli hoca ve uzman var. Bunlar önümüzde bir ödev olarak duruyor; nasip olursa ileride onları da hazırlayıp neşretmek arzusundayız.

Öncelikle, değerli vakitlerini ayırıp görüş ve duyuşlarını, bilim yolundaki deneyimlerini paylaşma lütfunda bulunan hocalarımıza minnettarız. Mülakatları gerçekleştiren öğrencilerime tek tek teşekkür ederim: Ahmad Jawid Türkoğlu, Berat Eralp Başpunar, Berna Kuzkaya Açıkalın, Cafer Mustafalı, Chingiz Asadov, Efe Çulha, Elif Esra Akbaş, Elif Uzunağaç, Eray Demirli, Ezgi Demirhan-Öztürk, Feruza Shakirova, Hami Demir, Hande Aydın, Hayrunnisa H. Bıyıklıoğlu, İnci Yelda Dumlupınar, Kader Aslan Doğan, Merve Genco, Merve Şahin (Özbakır), Nejat Olguntürk, Ozan Karabulak, Seher Yıldız Demirkıran, Yusuf Akbaba ve Zeynep Akarslan söyleşileri yaparak katkılar sundular. Doktora öğrencilerim Arş. Gör. İnci Yelda Dumlupınar mülakatları baştan sona okuyup görüşlerini paylaştı; Arş. Gör. Ozan Karabulak metni defalarca okudu, hocalarla gerekli yazışmaları yaptı. Bu iki meslektaşıma da müteşekkirim.

AHMET KANLIDERE

18.04.2022

Sayın Abdulkadir Donuk, kaç yılında nerede doğdunuz? Kökeniniz konusunda bilgi verebilir misiniz?

Adana ili, Ceyhan kazası, eski adı Kırmıt (şimdi Sağkaya) nahiyesinde 1948 yılında doğmuşum. Annem ve babam Rus zulmünden kaçarak, daha çocukken 1936 yılında Özbekistan'dan Türkiye'ye hicret etmişler. Türkiye'ye sığınan ecdadım, Çukurova Bölgesi'ne yerleştirilmişler. 1938'de Atatürk'ün ölümü ve daha sonra başlayan İsmet İnönü'nün Milli Şef döneminde inanan insanlar üzerindeki şiddetli baskılar neticesinde, bütün aileyi toplayan rahmetli dedem Abdülcemil'in "Bizler Rus zulmünden kaçarak buraya geldik, orada Kur'an-ı Kerim'i okumamız suçtu. Meğerse, burada da okumak suç imiş. Toparlanın Mekke'ye gideceğiz," sözü üzerine bütün aile at ve katırlara binerek Suriye sınırına gelirler. Ailenin yarısı sınırı geçer, yarısıysa yakalanır. Rahmetli teyzem Huriye'nin çocukları ve torunları Suriye vatandaşı olarak Şam şehrinde yaşamaktadırlar. Beytullah'ı görmek hasreti ile yanıp tutuşan dedem, gittiği Hac ziyaretinde Mina'da rahmetli olmuştur.

Dedem Türklerin bir boyu olan Karakalpak'tı. Annemse Kazak boyundan. Rahmetli dedemin ve rahmetli babam Abdülhâkim'in doğdukları yer bugünkü Özbekistan'ın Aral Gölü'nün güneyinde bulunan Nukus ve Şimbay kasabalarıdır. Özbekistan'dan Türkmenistan'a, oradan İran'a ve Türkiye'ye olan göç yolu üzerinde ailenin bir kısmını yollarda kaybeden ecdadım, Fırat ve Dicle nehirlerini develerle geçerken anne ve babamı suya düşüp boğulmasınlar diye deve üzerinde heybelere oturtarak geçmişlerdir.

Sayın Donuk çocukluk yıllarınız nerede geçti, ilkokulu nerede okudunuz?

Çocukluk yıllarım doğduğum köyde geçti. Üçü kız, beşi erkek olmak üzere sekiz kardeşiz. İlkokulu doğduğum köyde okudum. Rahmetli babamdan habersiz, rahmetli annem Gül Hanım'dan nüfus cüzdanımı alarak okula kaydımı yaptırdım. Ancak yaşım küçük olduğu için daha sonra Ceyhan Nüfus Müdürlüğüne giderek yaşımı büyüttüm. Köyde kadınlar bir araya geldiğinde rahmetli anama sorarlardı: "Hanım hanım, söyle bu sekiz çocuğundan en çok hangi-

Kazak Türküsünüz. Aileniz Türkiye'ye ne zaman gelmiş, siz nerede doğdunuz? Ailenizin kökeni nedir?

Evet, şimdi biz Türk tarihçileri tabiriyle karabudundanız, yani mütevazı, sade bir ailedeniz. Rahmetli babamın çocukluğu çok sıkıntılı geçmiş. Bir taraftan Doğu Türkistan'daki çalkantılı dönem, diğer taraftan 14-15 yaşlarında babası vefat edip yetim kalmış. Küçük kardeşleri ve anasının sorumluluğu üstüne kalmış. Çobanlık yapmış. Tabii doğru dürüst mektep medrese görmediği için okuma yazması yoktu. Daha sonra Doğu Türkistan'dan at ve deve sırtında göç başlayınca gençliği yollarda geçmiş. Böylece Türkiye'ye gelmiş. Annem Dinahan da ben ilkokulda okurken benimle birlikte okumayı söktü. Sonra sınavlara girerek ilkokul diplomasını aldı.

Babam Sünnet Ömirtayoğlu 1921, Doğu Türkistan Barköl doğumlu. 1930'larda göç hareketi başlıyor ve Doğu Türkistan'dan başlayan hareket öncelikle ona komşu eyaletler olan Gansu Şinhay'a doğru yapılıyor. Daha sonra göç kafilesi oradan 1938-1939'larda at, deve sırtında Tibet, Himalaya, Taklamakan çölü üzerinden Hindistan'a geliyor; bu çok meşakkatli bir göç. Bence bu, milattan önceki devirlerden batıya doğru başlayan Hunlar ve diğer Türk gruplarıyla devam eden at ve deve sırtında yapılan tarihî göçlerin sonuncusudur. Bundan sonra böyle bir göç olmaz. Biliyorsunuz günümüzde de bazen Uygur Türklerinden de göçler var ama uçakla, modern vasıtalarla oluyor. Bahsettiğimiz türden göç mümkün değildir. Onun için konar göçer olmak lazımdır.

Şimdi modern dönemde konargöçer Türk olmamak daha zordur. Bizim atalarımızın yaptığı göçün zorluğu şudur ki: hem arkadan gelen düşman kuvvetler var, hem tabiatın, kışın ağır şartları var. Açlık ve susuzluk ile mücadele ederek 1940'ta Hindistan sınırına geliyorlar. Orada 12 yıl yaşadıktan sonra 1952'de de Türkiye'ye göçmen olarak geliyorlar. Bu kararı da merhum Başbakan Adnan Menderes'in başkanlığındaki 13 Mart 1952 günkü oturumda Bakanlar Kurulu aldı. Böylece Hindistan ve Pakistan'daki Kazakların Türkiye'ye iskânlı göçmen olarak alınması kabul edilmiş. Ben İstanbul'da Zeytinburnu'nda doğdum. Hâlen de orada yaşıyorum.

Hocam, doğum yeriniz, aile kökleriniz hakkında bilgi verir misiniz?

İzmir'in Eşrefpaşa semtinde, İkiçeşmelik mahallesinde doğdum. Babam Kıbrıs'tan İzmir'e gelmiş, annem de Kastamonu'dan İzmir'e gelmiş. Demek ki baba tarafından Kıbrıs'a dayanıyor.

Dedenizin vefatından sonra Kıbrıs'a dönüşünüzün özel bir sebebi var mı?

Aşağı yukarı üç yaşıma doğru dedem vefat etti, 1946'da. Ailece babam bizi Kıbrıs'a götürdü. Ablam var, ben varım…

Belli bir sebebi var mı?

Babam söylemedi, muhtemelen ekonomik sebeplerle. Babam işçi benim. Ama sık sık işsiz de kalıyordu. Belki de işsiz kaldığı bir döneme denk geldi.

Yedi-sekiz sene sonra Türkiye'ye geri dönüyorsunuz, bu neden?

Beş yıl kaldık orada, Magosa kazasının Büyükkonuk köyünde. Zaten babam, dedem oralı, Büyükkonuk köyünden, orada kaldık. Beş yıl sonra, 1951'de döndük. İlkokulun birinci sınıfını ben orada okudum.

Peki hocam Kıbrıs yıllarının sizde ne gibi etkileri olmuş olabilir?

Köy hayatını sadece bu beş yıl içinde gördüm, yaşadım. Bir köydü, Anadolu köylerinden farklı olduğunu sonraki gözlemlerimden anlıyorum. Güzel bir köydü. Hem Rumlar vardı köyde hem Türkler. Ama mahalleleri ayrıydı. Karşılaştıkları zaman konuşurlar, her zaman ve her yerde olduğu gibi bizimkiler Rumca konuşur. Yani Rumlar Türkçe konuşmaz. Onlar da bildikleri hâlde, Rumla Türk karşılaştıkları zaman biz nedense Türkçeyi bırakıyoruz Rumca konuşuyoruz. Kahveleri ayrı, tabii ki ibadet yerleri de ayrı. Okulları ayrı. Mahalleleri ayrı. Ama zaman zaman karşılaşıyorlar ve oradaki Türkler hep Rumca bilirdi. Babam da bilirdi.

Siz de öğrendiniz mi?

Hayır, sekiz yaşımda değil de 13-14 yaşımda dönseydim ben de biliyor olacaktım. Ben bilmiyorum. Birbirleriyle evlenmezlerdi. Evlilik yoktu, daha doğrusu şöyle söyleyeyim: "Bir Türk erkeği bir

Nerede doğdunuz? Yetiştiğiniz çevrenin yaşamınızdaki etkileri nelerdir?

Maraş'ta doğdum. Benim doğduğum zaman Maraş yüz bin nüfuslu bir şehirdi. Okula erken başladım; 5-6 yaşında. Aslında hiç de iyi olmadı, bir türlü ısınamadım çünkü; ne okuduğumu da pek anlayamadım.

Eskiden çocuklar bir işte, meslekte çalışırdı okul saatleri dışında. Yazları boş kalmazdık. Okumakla uyuşamayan çocuk, işte çalışmaya devam eder, orada ilerlerdi. Becerikli ve hâli vakti yerinde olanlar; şekerci, kunduracı, terzi gibi esaslı mesleklere intisap eden çocuklar baba mesleğine yönelirdi. Fakir çocukları okurdu daha ziyade. Çünkü okumasa hep başkalarının eli altında çalışmak zorunda kalır, kendine ait iş yeri sahibi olamazdı.

İlkokulda okurken bir yandan da terzi çıraklığı yaptım. İlk çalıştığım yerde ustam (rahmetli Hacıali Ağabey) yalnız çalışıyordu; dükkanı da küçüktü (Maraş'taki Kapalı Çarşı'nın Taş Han kısmı içindeydi). Diğer dükkan biraz daha büyüktü: Ustadan başka, bir kalfa ve iki çırak daha çalışıyorduk. Orada epey çalıştım. Usta dikeceği giysinin ölçüsünü alır, elindeki beyaz sabunla keseceği yerleri çizer, sonra büyük bir makasla hart hart diye kumaşı keserdi. Ustam (aynı zamanda akrabam) Vilayetçi Mustafa Efendi esnaf arasında çok sevilir, sayılırdı. Çıraklıkta en çok pantalon paçaları, ilik-düğme dikmekle meşgul oldum; bir de getir-götür işleriyle tabii ki. Öğle yemeği için usta etli tava hazırlar, onu fırına götürüp pişirtir, sonra da, usta, kalfa ve çıraklar hep birlikte afiyetle yerdik. Öğle yemeklerini hiç unutmam: Bazen üzüm-ekmek-peynir; tereyağı-gül reçeli (hakikisi)-çarşı ekmeği. Basit görünse de müthiş lezzetliydi bunlar.

Usta, saat dört gibi evine çekilirdi (evi, Yusuflar Mahallesi'nde, yüksekçe bir tepede, seyrangâh bir yerdeydi). Rakısını ben satın alıp getirirdim; mezeyle beraber aheste aheste içerdi. Aile muhafazakârdı; eşi ve çocukları (altı çocuk) beş vakit namazlı abdestliydiler. Taassup falan yok; ideolojik olmayan, tabii bir Müslümanlık. Ustam, son derece cömert, sevimli ve merhametli bir insandı. Ölümünden iki yıl kadar önce hacca gitti, içkiyi bıraktı. Ama bu durum ona ağır geldi. Bundan sonra, sıklıkla kolunun ağrısından şikâyet ettiğini hatırlıyorum. 1983'te rahmetli oldu. Allah gani gani rahmet eylesin.

Çocukluğunuz ve gençliğiniz nerede geçti?

Kayseri merkezde doğdum, İlk, orta ve lise öğrenimimi Kayseri'de tamamladım. Liseden sonra İstanbul'a geldim.

Büyüdüğünüz yerin yaşamınızdaki etkisi nedir?

Kayseri'nin benim ruh hâlimin şekillenmesinde ve özellikle Genel Türk tarihine çalışmaya başladığım zaman oradaki şehirli kültürünü anlamamda ve Türklerin yaşam tarzının konargöçerlik olmadığı mantığını kurmamda etkisi oldu. Nasıl dersen, şöyle örnek vereyim: Türkleri hep göçebe, konargöçer olarak adlandırırlar. Kayseri'de şöyle bir anlayış vardır: Merkezde şehirli bir kültür mevcuttur. Mevsimin şartlarına göre bağa göçersiniz, havaların soğumasıyla birlikte tekrar merkeze gelirsiniz. Yaşadığım bu hayat tarzı, daha sonra bozkır kültüründe birçok soruya cevap vermemde çok ciddi bir etkisi olmuştur. Bunun haricinde Kayseri klasik kültür değerleri ve gelenekleri açısından bizim nesil olarak bir geçiş dönemi oldu. Çok rahatlıkla şunu söyleyebilirim ki, o klasik kültürün ve geleneklerin son halkasını oluşturduk, son kırıntılarını yakaladık. Geldiğim noktada dönüp bakıyorum, gerçekten bizim için ikinci bir üniversite olmuş gibi. Mesela kitaplardan okuduğumuz komşuluk ilişkileri, mahalle hayatı, sokak hayatı, paylaşma, iyi günde kötü günde insanların yanında olması vs. bugün özlemle andığımız, romanlara, hikâyelere konu olan o unsurlar ne ise biz onun son kalıntılarını fiilî olarak yaşadık.

Kent yaşamı ile Kayseri yaşamını karşılaştırdığınızda hayıflanıyorsunuz belki de?

Kesinlikle! Tabii işin şu yönü de var; o kadar çarpık bir şekilde değişti ki Kayseri bu geleneklerden maalesef pek bir şey kalmadı.

Onlar da bir şekilde modernizme ayak uydurmak isterken, modernizmin olumsuz tarafına mı kapılmışlar?

Evet; ama modernizmi özgün olarak kuramadılar; şeklî olarak bina yığınlarına dönüştürdüler. Şehrin ruhunu oluşturan mimariyi kaybettiler maalesef. Kayseri'yi hiç tanımayan birisinde çok gelişmiş bir şehir algısı oluşur; ama bizler için berbat bir dönüşümün

Nerede doğdunuz ve nasıl bir çevrede büyüdünüz? Biraz bahseder misiniz?

İstanbul'da doğdum. Babam İstanbul Üniversitesi Yerbilimleri Fakültesinde öğretim üyesiydi, annem ev hanımıdır. Fatih doğumluyum, çocukluğum ve ilkokul günlerim Laleli'de geçti, sonra da Beşiktaş'a yerleştik.

Aileniz İstanbul kökenli mi?

Hayır değil, annem ve babam Artvinli ve son yıllarda ben de ara sıra Artvin'e köyümüze (Yusufeli'ne bağlı Kılıçkaya) gidiyorum. Ben küçükken çok gitme şansımız yoktu, koşullar daha güçtü, ama orayla olan bağımız da kopmadı. Aşağı yukarı yüzyılı aştı, annemin ailesinin bir evi var, onu onarıyoruz, bu da benim için çok önemli.

Fatih'te doğduğum yeri hatırlamıyorum, sonra Laleli'ye geçtik. Babam İstanbul Üniversitesinde olduğu için yakın yerlerde yaşadık, esas olarak Yıldız, Beşiktaş taraflarında yaşadığımız zamanları hatırlıyorum. Kısacası İstanbul'un farklı bölgelerinde bulundum.

Ailenizin ve büyüdüğünüz çevrenin sizin kişisel ve entelektüel gelişiminizde ne gibi katkıları olmuştur? Hayatınızda, özellikle gençliğinizde örnek aldığınız kişiler var mıdır?

Babam önemli. O da Artvin'de annem ile aynı köyden biri. Tam da savaş döneminde zor şartlar altında bir ağabeyi köy enstitülerinden mezun olmuş. Başka bir ağabeyi öğretmen, kendisi de okulu geç bitirmiş. Çünkü şartlar gereği ilkokula geç girmiş, bu güçlükleri hep anlatırdı. Bunlar unutmadığım şeyler arasındadır. Sonra da İstanbul Üniversitesinde öğretim üyesi olmuş. Bunların kolay olmadığını biliyorum tabii. Bunların (benim üzerimde) etkisi vardır. Örneğin köyden Erzurum'a yürüyerek gittiğini anlatırdı. Amcam da hâlâ anlatır. Babamın öğretim üyesi olması nedeniyle evde sürekli kitap okunuyordu. Bunu görmüş olmam önemli, şimdi bakınca öyle düşünüyorum.

Geriye doğru bakacak olursak, Laleli'de Koca Ragıp Paşa İlkokulunda okudum. O eski adlar, eski mekanlar, Koca Ragıp Paşa Kütüphanesi mesela, oralara okul dışında da gidip kardeşimle kitap okurduk. Okumak galiba benim için en önemli şey. Sonra İstanbul

İnternet aracılığıyla biyografinize ulaştım ancak yine çocukluğunuzdan itibaren eğitim hayatınız, aileniz ve muhitinizden biraz bahsetmenizi rica edeceğim. İlkokulda tarih dersiyle aranız nasıldı?

9 Temmuz 1970 Ankara'da doğdum. 6-7 yaşına kadar Ankara'daydım. Daha sonra babamın işi dolayısıyla Mersin/Erdemli'ye bağlı küçük bir kasaba olan Tömük'e gittik. Orada ilkokula başladım. 4. sınıfa kadar çok güzel bir taş mektepte eğitim gördüm. Burası küçük bir muhit olsa da eğitim hayatımın en önemli, bende en çok iz bırakan yeriydi. Çok kıymetli bir ilkokul öğretmenim vardı. Ardından Ankara'ya geldim ve burada ortaokulu ve Mustafa Kemal Lisesini bitirdim. Tarihe ilgim her zaman vardı ve hayatımdaki yeri büyüktü. Bugün bile boş zamanlarımda bir şey okuyacaksam çoğunlukla romandan ziyade tarihle ilgili okumayı tercih ediyorum.

Üniversite yıllarınız hakkında ne söylemek istersiniz, Türk dili ve edebiyatçısı olmaya nasıl karar verdiniz? Sizi yönlendiren bir şahıs, olay veya bir kitap mı oldu, yoksa dil, edebiyat sevginiz tamamen içten gelen bir dürtü müydü?

Aile ortamım benim için büyük bir şanstı. Ben Türk fikir ve kültür hayatının tanınmış aydınlarından biri olan Nevzat Kösoğlu'nun yeğeniyim. Amcam benim hayatımı yönlendiren, şekillendiren, sahip olduğum mesleğe beni sevk eden kişidir. Türk diline, Türk tarihine ve Türk kültürüne ilgi duymamda rahmetli amcamın çok büyük tesiri vardır. Dolayısıyla aile ortamında böylesine önemli bir aydının olması benim için çok büyük bir şanstı. Yine rahmetli babam Ahmet Kösoğlu da çok okurdu. Benim bu yola girmem, akademik hayata geçmem, bu kadar okuma ve yazmayla uğraşmam hem babam için hem amcam için çok kıymetliydi. Çevremde hep okuyan, düşünen, tartışan insanlar olduğu için şanslıydım. Bütün bunlar bana çok ciddi bir motivasyon sağladı. Dile, tarihe, kültüre her zaman çok ilgim vardı ancak amcamdan aldığım o feyizle ve yine onun yönlendirmeleriyle Türk Dili ve Edebiyatı Bölümünü seçmeye karar verdim. Ankara Üniversitesi Dil ve Tarih-Coğrafya Fakültesini 1991 yılında bitirdim.

Neden uzmanlık alanınızı Eski ve Ortaçağ Türk Tarihi olarak belirlediniz? Gördüğüm kadarıyla danışman hocanız Sema Barutcu Özönder'in de

Kendinizi birkaç cümleyle tanıtmanızı istersem, ne dersiniz? Çağatay Koçar kimdir?

1946 yılında Afganistan'ın Türkistan kısmında doğdum. Oradan babam ailesiyle beraber Pakistan, Hindistan, Suudi Arabistan, 1952 yılında da Türkiye'nin Adana şehrine gelerek yerleşti. Burada ilkokul, ortaokul ve liseyi bitirdim. Üniversite hayatım İstanbul'da geçti. İstanbul Üniversitesi İktisat Fakültesi Gazetecilik Enstitüsünde devam ederken üniversite sınavına girdim. İstanbul Üniversitesi Edebiyat Fakültesi Sosyoloji Bölümüne kaydımı yaptırdım. Sosyoloji bölümünde mezuniyet tezim "Özbek Atasözleri" idi. O zaman bu konuda kaynak bulmak hayli zordu. Yaşlılarımızdan atasözleri toplayarak, mezuniyet tezimi hazırladım. Askerliğimi İstanbul Kartal-Maltepe'de yedek subay olarak yaptım. 1975 yılında Münih'teki Hürriyet Radyosunun Özbek bölümünde çalışmaya başladım ve burada yazar ve spiker olarak 21 yıl aralıksız çalıştım. 1995 yılının ortalarında (radyo Prag'a taşındıktan sonra) ayrıldım. Türkistan konusunda çeşitli araştırmalarım var. Bilhassa muhaceretteki Türkistanlılar ve Özbekistan'daki Türkistan tarihi ve edebiyatı üzerine araştırmalarım vardır. Evliyim, iki çocuğum var. Şimdi emekliyim. Yine Türkistan üzerinde çalışmaya devam ediyorum.

Ailenizin Türkiye'ye gelişi tarihinden daha geniş bahseder misiniz?

Annem ve babam Arabistan'ın Cidde şehrinde ticaretle uğraşırdı. Babam Türkçü olduğu için çocuklarının Arap kültürü ile yetişmesini istemediği için, 1952 yılının Ağustos ayında Cidde'den vapurla yola çıkıp, beş günde Akabe'ye, oradan da Ürdün'e geldik. Sonra Suriye'ye geçtik. Şam'da bir ay kaldıktan sonra Şam'dan Halep'e geçtik. Oradan trene binerek Eylül 1952 tarihinde Türkiye hududuna girdik.

Siz kaç yaşındaydınız o zaman?

7-8 yaşlarındaydım.

Hatırlıyor musunuz o yılları?

Hatırlıyorum, gayet iyi hatırlarım. Geldik, Adana'ya yerleştik.

Nerede doğdunuz ve ailenizden kısaca bahseder misiniz?

8 Mart 1962'de Doğu Türkistan'ın Kâşgar vilayetinde, Yopurga ilçesinde doğdum. O yıllar Çin işgalinden sonra, Mao'nun Kültür İnkılabı dolayısıyla Uygurlara en ağır baskının olduğu dönemdi. Yani dinin, genel örf-adet, gelenek-göreneklerin yasaklandığı, komünist tipi bir insan yetiştirme projesi adı altında ağır bir asimilasyon politikasının devam ettiği yıllar. Bugün, 21. yüzyıla baktığım zaman da aynı. Arada 1980'den 1992'ye, 1997'lere kadar kısmen özgürlük dönemi oldu. Ancak bugün yine aynı sıkıntı devam ediyor.

Anneniz, babanız ne iş yapardı? Siz ve kardeşlerinizde sözünü ettiğiniz baskının iz bırakan yönleri oldu mu?

O dönem ülke yeni işgal edildiği için din yasaktı. Okula gittiğimiz zaman bize derlerdi ki, "Din afyondur, Allah yoktur, Komünist Partisi sizlere güzel olanaklar getirdi." Bu şekilde propaganda yaparlardı. Ama eve gittiğimiz zaman dedemiz, annemiz ayetleri ezberletirdi. Tabii çocukluk yıllarımız bir şey anlamıyorduk, hangisi doğru acaba, öğretmen mi doğru söylüyor yoksa anne babamız mı diye bocaladığımız bir zamandı. Annem ev hanımıydı, bir din adamının kızıydı. Benim dedem, yani annemin babası Taşkent, Semerkant, Buhara'dan mal getirip mal götürüyor ticaret yapıyormuş. Atları varmış, biraz durumu iyi bir aile. Babam ise çiftçi, fakir bir ailenin çocuğu imiş. O zamanlarda fakir ailelerin çocuklarını Komünist Partisi götürür, iki üç yıl okutup memur yaparmış. Babam öyle memur olmuş. Annem de bir dinî ailenin kızı olduğu için biz bildik bileli beş vakit namaz kılardı. 1978 yılına kadar din yasaktı, annem evde gizli namaz kılardı. Bizim çağ, her ne kadar Çin'in tamamen komünist vatandaş yetiştirmek için uğraştığı yıllar olsa da, gelenek göreneğe bağlı, dinine saygılı, kendi geçmişini merak eden bir nesildi. İdealisttik. Öğrencilerime de söylüyorum bugünkü gençlik idealist değil. Bizim öyle bir davamız vardı, ülkümüz vardı.

Bu eleştiri Uygur gençleri için mi?

Uygur gençleri için de geçerli, Türk gençleri için de geçerli. Ülke işleriyle fazla ilgilenmiyorlar. İdealist değiller. Herkes için söylenemez tabii. Ancak genel tablo biz Uygurlarda da çok iyi değil.

Biyografinize baktığımda Tokat doğumlu olduğunuzu gördüm. Fakat eğitiminizi hep İstanbul'da devam ettirmişsiniz. Eğitiminiz için bireysel olarak mı yoksa ailenizle birlikte mi İstanbul'a geldiniz?

Ben beş çocuklu bir ailenin dördüncü çocuğuyum. En büyük ağabeyim ortaokulu köyümüze 5 km mesafedeki kasaba orta okulunda bitirince babam ilkokula ve ortaokula giden diğer çocukları da düşünerek şehre taşınmaya karar vermiş. Tokat mı? İstanbul mu? sorusu biraz kader bir akrabanın teşviki ile İstanbul olmuş. Böylece çocuklarını okutmak isteyen bir babanın tercihi ile ailemle 1974 yılında İstanbul'a gelmiş olduk.

Nasıl bir çevrede yetiştiniz? Yani komşuluk, aile çevresi vs. Mesela ailenizde eğitiminizi destekleyen kimlerdi? Timurlular kitabınızda şöyle bir ithafınız var: "kız çocuklarının eğitimine önem veren babam Ali Rıza Bey'e," diye.

Babam çocuklarını okutmayı arzu eden bir insandı. Biraz önce de ifade ettim. Kendisi okumayı istemiş ama babası sana ihtiyacım var diyerek okula göndermek yerine köyde kalmasını arzu etmiş. Kendisi çocuklarının okumasını gerçekten çok teşvik eden bir insandı. Yani aile içerisinde eğitime hep önem verildi. Zaman zaman annem de 'yurdumuzu yuvamızı siz okuyasınız diye bıraktık' çalış evladım derdi. Çok varlıklı bir aile değildik, hatta İstanbul'a göçen her ebeveynin karşılaştığı çeşitli zorluklarla annem babam da karşılaştı. Güvendiği, iş yaptığı bir ortağı tarafından dolandırılmak, bütün sermayesini kaybetmek, sıfırdan tekrar başlamak gibi çeşitli zorlukları da yaşadık açıkçası. Ama aile kavramı ile annem ve babamın o birbirlerini destekleyen tutumları, aile teması bu güçlükleri aşmayı ve bir şekilde eğitimimizi sürdürmeyi sağladı. Bu aile kültürü çok önemli ve korunması gereken bir şey. O özveriyi de çok kıymetli buluyorum. Dolayısıyla babam bütün hayatı boyunca bizi okumamız için teşvik etti. Ağabeylerimin de okuması için çok özen gösterdi, onları da teşvik etti. Ama şöyle derdi: "Erkek çocuğu iskelede limon satsa parasını kazanabilir ama kız çocuğunun mutlaka bir eğitimi olmalı, mutlaka bir mesleği olmalı," diye ifade ediyordu. Bu ilkokul mezunu bir insan için çok kıymetli bir öngörü. Hakikaten öyle. Babam beş çocuğu için kendince çaba sarf etti ve iki evladı

Kendinizi tanıtabilir misiniz?

1978'de, Sovyetler Birliği döneminde, Rusya'da doğdum. Türkiye'ye üniversite eğitimi için gelmiştim. Ancak yüksek lisans ve doktora da yaparak Türkiye'de kalmaya verdim. Burası, benim yeni vatanım oldu. Türkiye, bana kapılarını açtı, en iyi kurumlarında çalışma fırsatı verdi. Ben de Türkiye'ye çok şey borçluyum. Bu "borcumu" Türk tarihine dair çalışmalar yaparak, Türk tarihinin ana kaynaklarını Türkçeye kazandırarak ödemeye çalışıyorum. Türk Tarih Kurumu ve ASAM gibi kurumlarda görev yaptım, 2012'den itibaren üniversitede hocayım.

Çocukluğunuzdan biraz bahseder misiniz?

Vladimir Lenin ve Yusuf Akçura'nın doğduğu ve günümüzde Ulyanovsk olarak bilinen Simbirsk iline bağlı Flippovka Köyü'nde doğdum. Burası Tatarlarla Çuvaşların birlikte yaşadıkları bir köydür. Kalabalık bir ailenin çocuğuyum. Yedi kardeşiz. En küçükleri benim. En küçük olmam dolayısıyla ablalarım ve ağabeylerim bana çok önem vermişler. Anne-baba her çocuğunu sever ama üzerine en fazla titredikleri çocukları bendim. İyi bir eğitim almama önem verdiler. Genç yaştan itibaren okulun yanı sıra müzik, satranç, fotoğrafçılık gibi kurslara gönderdi babam. Dolayısıyla köyde doğup büyümeme, ilkokul ve liseyi orada bitirmeme rağmen iyi bir eğitim aldığımı düşünüyorum. Küçük yaşta Arap alfabesini de öğrendim. Aslında doğup büyüdüğüm köyde cami bile yoktu. Ancak ailemde, hem baba hem de anne tarafında imamlar ve müezzinler vardı. Dolayısıyla küçük yaştan itibaren yastık altında saklanan Kur'an-ı Kerim'i okumayı da öğrendim.

Okulda da çok aktiftim. Yıllarca sınıf başkanlığı yaptım; spor, müzik, sanat, tüm alanlarda yarışmalara da katıldım. İlçe bazında gerek matematik gerekse de müzik alanlarında derecelerim de var. Yabancı dil olarak Almanca öğrendim. Okuldaki ilk yıllarım Sovyetler Birliği dönemine denk geldiğinden okutulan yabancı dil, Almanca idi.

Okulda okurken kolhozda da çalıştık. Patates ve diğer sebze tarlalarında sebze topladık. Bunun karşılığında bir ödeme yapılıyor ya da okuldaki yemekler ücretsiz veriliyordu. Bunun dışında tabii ki

Hocam, kendinizi bir cümle ile tanıtırsanız, İnci Enginün kimdir?

Bu tabii en zor sorulardan birisi. Herhâlde ömrünü sadece kitaplar ve kitaplardaki hayatlar ile çevrili görmekten hoşlanan birisi diyeceğim. Belki de kendi gerçek hayatını ihmal etmiş, unutmuş bir insan diyeceğim.

Peki, ailenizi biraz tanısak, nasıl bir aile ortamında yetiştiniz? Nasıl bir çocukluk geçirdiniz?

Herhâlde mutlu bir çocukluk geçirdim. Yani pek şikâyetim yoktu. İki kardeşiz biz, hâlâ beraber yaşıyoruz. Babam hâkimdi. Uzunköprü'yü hatırlıyorum. Daha önce Viranşehir'deymişiz. Oradaki bebekliğim daha zahmetli geçmiş. Uzunköprü'de mutluyduk fakat sonra babam Çorum'a tayin edildi. Çorum'a gittik ve çok kısa bir müddet kaldık. Ondan sonra babam siyasete atıldı. Edirne mebusu seçildi. İki dönem milletvekilliği yaptı. Sonra 1957'de hâkimliğe döndü. Önce Ankara'da görevlendirildi. Daha sonra da İstanbul'a, biraz benim yüzümden atamasını istedi. O da gerçekleşti. Kadıköy sorgu hâkimi olarak geldi. Başka yerlerde de görevlendirildi. Ama yine Kadıköy sorgu hâkimliğinden emekli oldu. Annem de hukuk fakültesini yarıda bırakmış. Allah'tan öyle olmuş çünkü her şeyi hazır bulduk. Ankara'da olmamızın bize kazandırdığı en büyük şey, annemin ve babamın büyük fedakârlıklarıyla Ankara Kız Kolej'inde okumuş olmamızdır. O bizim yolumuzu birçok açıdan kısalttı ve önümüzü açtı. Babam emekli olduktan epey sonra ancak bu daireyi alabildik. Bütün varımız yoğumuz odur. Tabii bu arada bazı söylentiler olmuş: "Mehmet Bey'in iki apartmanı var," demişler. Babam "Doğru işte iki kızım!" demiş. Onu hiç unutamayız, bize böyle büyük bir güven duymuştu. Babam, çok demokrat bir adamdı. Öyle demokrat bir adamdı ki; biz sekiz yaşından itibaren evle ilgili konularda oy sahibiydik. Böyle bir şey ülkemizde pek yaşanacak bir şey değil. Eve gazeteler geliyordu, ben de *Zafer* gazetesini okumaya başlamıştım. Bilmiyorum neden, belki orada bir roman tefrikası vardı, ne vardı bilmiyorum. On yaşında bir çocuktum. Babam "Bu gazetelerin ya hepsini okursun ya hiçbirini okumazsın. Öyle tek bir gazete okunmaz," dedi. İlkokuldayken okumayı yazmayı söktüm; başmakale okuttu. Başmakale okumak çok zordu. Çünkü her kelimemi düzeltiyordu.

Annenizden bahseder misiniz? Annenizin sizin yetişmenizde nasıl etkileri oldu?

Annemle ilk tanışmamı babamınki kadar net hatırlamıyorum; çünkü annem hep vardı. Belli bir şekilde bir kadın olarak siyasi duruşu ondan öğrendim. Annem 1910 doğumlu, kendisi Romanya'dan gelmiş. Annesi Kırım Tatarlarından; babası bugünkü Ukrayna sahasında o zamanlar yaşamış olan Nogaylardan. Annem Romanya'da Mecidiye kasabasında doğmuş. Bir Osmanlı okuluna gidiyormuş. Eski harflerle yazmayı orada öğrenmiş. Sonradan Romen okuluna gitmesi söz konusu olduğu zaman problemler olmuş. Dedem göndermek istiyor, anneannem istemiyor ama ilk okuyan Tatar kızı. Sonra da ilk üniversiteye giden Tatar kızı olmuş. O dönem krallık dönemi Romanya'da. Eski tabirle, nümayişler olurmuş, katılırmış. O, aşama aşama var olmak çabasında, okul hayatında da burslu olarak okuyor çünkü. Annemin üniversite arkadaşları yine Tatarlardan. Annemi miting aralarında yakalayıp götürürlermiş polis falan gelmeden. Yani o dönemde gayet aktif bir hayat yaşamış.

Benim çocukluğumda annem üniversite arkadaşlarını bulmaya çalışıyordu. Çünkü buraya geldiği zaman yıl 1939; annem 29 yaşında. Arkadaş edinmesi çok vakit aldı tabii. İlk başta babamın arkadaşları ve onların hanımları ile arkadaştı. Onun için bana yolda yürürken hep arkadaşlarını, Bükreş'i çok anlatırdı. Yıllar sonra ben Bükreş'e gittiğimde annemin bahsettiği koskocaman yerlerin küçücük yerler olduğunu gördüm. Ama annem sayesinde sanki biliyormuşum gibi gezdim bazı yerleri. Çok özlüyormuş demek ki, o özlemini anlatarak gideriyordu. Dayımlar Köstence'de oturuyorlardı ama o Köstence hayatından çok Bükreş'ten, üniversite hayatından bahsediyordu. Orada Prof. Nicolae Iorga'nın öğrencisi olmuş. Hocası hakkında yazdığı bir yazı da var. Niye tarihi seçmiş onu hiçbir zaman sormadım.

Sonra buraya geliyor. O zamanki düşünceye göre savaş çıkabilir. Ailesi: "Nazmiye sen git biz de arkadan geliriz," diyor. Ama tabii savaş çıkıyor onlar gelemiyor. Sanırım 1966 yılına kadar görüşülmedi dayımlarla, hasret içinde kaldı.

Hocam, çocukluğunuz nerede geçti? Çocukluğunuzun önemli hatıralarını paylaşır mısınız?

Çocukluğum Ankara, Bahçelievler'de geçti. En önemli hatıralarım nelerdi bir düşünelim… Bahçelievler çocukluğumun geçtiği yer olduğu için bana hep güzel gelir. Orada sokakta oynadığımız arsalar vardı, arsalarda oynadığımızı hatırlarım. Kitap okumayı çok severdim. Kitaplarla bazı hatıralarım var, oyunlarla ilgili de var ama röportajın özelliği dolayısıyla kitaplarla ilgili hatıralar herhâlde daha iyi olacaktır. Sürekli kitap istiyorum babamdan, babam bulup veriyor, evdeki kitaplardan tabii işte. Bir keresinde -o sırada da ilkokul üçüncü sınıftayım- yine bir kitap istedim. Babam şöyle raflara baktı baktı, bir kitap çıkardı, "Bunu oku," dedi. Kitap oldukça kalındı. *Bozkurtlar*'dı, oturdum okudum bu kitabı. Onu okuduktan sonra da "Ben tarihçi olacağım, Göktürkleri araştıracağım," dedim. Tarihçi oldum, Çince de öğrendim. Tabii bu ana kadar Göktürkler çok araştırıldığı için ben biraz daha boş bir alan olan Hunlara yöneldim. Aslında ülkemizde Göktürkler üzerine bu kadar araştırma olmasının önemli bir sebebi de şüphesiz Atsız'ın *Bozkurtlar* romanıdır. Şimdi yine Çin kaynaklarına dayalı olarak Hunlar üzerine çalışmalar yapıyorum. Tabii ki başka alanlarla ilgili de çalışmalarım var, ama *Bozkurtlar* kitabının mesleğime doğrudan etkisini bu şekilde söylemek uygun olur.

Peki, ailenizi biraz tanısak, nasıl bir aile ortamında yetiştiniz?

Türkoloji camiasında annem babam zaten biliniyor. Yine de söyleyelim. Türkoloji alanında, ilim yapan bir ailede yetiştim. Onun için kitaplara çok yabancı değilim, evimizde her daim bol kitap vardı ve o kitapların da alelade kitaplar olmadığını ben ancak üniversite öğrencisiyken, hatta yüksek lisanstayken anladım. Yani o zamana kadar ben bizim evdeki kitapları herkesin evinde bulunan kitaplar gibi zannederdim, hâlbuki öyle olmadığını daha sonra anladım. Çocukluğumda elime alıp baktığım birçok kitabın üniversite öğrenciliğim sırasında hocaların kaynakça olarak yazdığı kitaplar arasında olduğunu üniversitede gördüm. Ayrıca aile çevremiz de yoğun olarak akademisyenlerden ve entelektüellerden oluşuyordu. Gerek biz misafirliğe gittiğimizde gerekse bize misafir geldiğinde konular bir

Hocam ilk önce memleketinizle başlayalım. Nerede doğdunuz, büyüdünüz ve doğup büyüdüğünüz muhitle ilgili neler söyleyebilirsiniz?

Tataristan Cumhuriyeti'nde Çirmişen ilçesine bağlı Berkete köyünde doğdum, büyüdüm. Hemen şunu söyleyeyim, bu Akdes Nimet Kurat'ın doğduğu köydür; Akdes Nimet Kurat köydeşimdir. Bunu Türkiye'ye geldiğimde öğrendim, büyük heyecan ve gurur duydum. Günümüzde köyümüz Berkete'de Akdes Nimet Kurat'ın anısına bir anı levhası ve köy kütüphanesinde ona adanan bir köşe bulunur.

Ortaöğrenimimi 7. sınıfa kadar Berkete'de aldım. Sonra Çallı şehrine taşındık, okulun kalan üç yılını orada okudum. Ben bir köy çocuğuyum aslında. Bizimkisi sadece Tatarların yaşadığı bir köydür. Ancak köyümüzün etrafında farklı milletlerin yaşadığı köyler de vardır. Mesela bizim köye yakın ormanın öbür tarafında bir Çuvaş köyü, bizim köye bitişik diyecek kadar yakınında küçük bir Rus köyü ve tepenin öbür tarafında yine bir Tatar köyü vardır. Çeşitli milletler bu şekilde yan yana yaşıyorlar.

Böyle bir muhitin size ne gibi tesirleri oldu?

Ben kendim için son kuşak Sovyet çocuğuyum diyebilirim. Çocukluktan gençliğe geçiş yaptığım sıralarda Sovyet rejimi çöktü ve yerine yeni bir sistem kuruldu, yeni bir devlet ortaya çıktı. Sovyetler döneminde ideolojiye uygun olarak milletlerin dostluğu yani enternasyonalizm vurgulanıyordu. Biz çocuklar bunu şu şekilde hissediyorduk: Okulda konser hazırladığımızda birimiz Tatar şarkısı söyler, öbürümüz Ukrayna dansını oynar, diğerimiz Gürcü dansını oynardı, başka çocuklar başka milletlerle ilgili bir etkinlik hazırlardı. Bunları bir Tatar köyünde yapıyorduk, her milleti temsilen bir şeyler yapılırdı. Tabii ben çocuktum, ideolojik olarak bu sistemin içeriğini tam anlamış değildim. Çocukluk hatıralarımdan aklımda kalan şey; bütün milletlerin dostluk içinde yaşadığı idealize bir dünyaydı. Bildiğimiz gibi Sovyet rejiminin sonuna doğru çeşitli milletler arasında sorunlar yaşandı. Gayr-ı Rusların uzun zamandan beri biriken hoşnutsuzlukları ortaya çıktı, ancak o dönemlerde ben çocuk yaşta olduğum için bu olayların pek de farkında olmadım.

Bize kendinizi biraz anlatabilir misiniz, Mehmet Saray kimdir?

Ömrünü, Atatürk ve Türk dünyasına harcamış bir hoca. Akademik hayatında hangi dersi verdiyse o dersin mutlaka kitabını da yazıp öğrencisinin önüne koyan hocadır. Bilmediği konularda fetva vermek Mehmet Saray'a yakışmaz. Mehmet Saray budur.

Nerede, ne zaman doğdunuz? Bize biraz ailenizden ve yakın çevrenizden bahseder misiniz?

1942 yılında Afyon'un, Dinar kazasının Sütlaç köyünde doğdum. Rahmetli babacığım Ali Saray, beni önce yine rahmetli dedem gibi -o bir din alimi idi, müderristi- din alimi yapmak istedi. Öğretmenlerim de illa "Bu çocuğu bırak, din bilgisi var zaten yeterince, bu çocuk normal okullarda yetişsin," dedi. Babacığım, okumayı çok seven bir insan. Ama çok ünlü bir din aliminin oğlu olduğundan sürekli okuldan kaçarmış. Hocaları da bu yüzden ona bir şey diyemezmiş. Ama yine de benim okul yıllarım ilerledikçe aldığım her kitabı okudu, böyle bir insandı. Bana, öğretmenlerimin baskısı, tazyiki ile normal eğitim alanına girerken dedi ki "Oğlum, dürüstlükten doğruluktan ayrılma, harama el atma, göz dikme. Çünkü kul hakkı. İyi yetiş, şu memlekete iyi bir adam olarak hizmet et. Ne yapıp edip seni sonuna kadar okuturum. Bağımız var, bahçemiz var, tarlamız var. Satarım, okuturum. Hiçbir şey kalmasa sırtıma küfeyi alır, hamallık yapar seni yine okuturum," dedi.

İlk, orta ve lise öğrenimlerinizi nerede aldınız? Aldığınız eğitimin ailenizin etkisi ya da teşvikiyle olan bağlantısı nedir?

O zamanlar Köy Enstitüleri açılmış. Köylü çocuğu okuyor, öğretmen var, öğrencilerin ihtiyaçları karşılanıyor. Ziraat memurları, sağlık memurları, ebeler, öğretmenler yetişiyor. Komünist propagandası yapılıyor bu okullarda diye II. Dünya Harbi'nden sonra kapatılmaya başlanıyor. Ben o zamanlar önce köyümde ilkokul vardı orada okudum. Ardından Denizli'nin Çivril Kazası'na gittim. Ortaokulu orada okudum. Arkasından Denizli'ye gittim. Orada liseye başladım. Fakat kaldığım yer müsait değildi, orada üşüttüm, sağlık sorunları yaşadım, romatizma oldum. O sene ara vermek durumunda kaldım. Orası rutubetli bölge diye, oradan Isparta'ya nakledildim.

Kısaca çocukluğunuz ve aile hayatınızdan bahseder misiniz?

25 Temmuz 1966'da Giresun'un Bulancak ilçesinde doğdum. Babam veterinerlik ve basın-yayın olmak üzere iki fakülte mezunu, annem ise ev hanımıdır. Dört kardeşiz, bir erkek üç kız. Babam disiplinli bir insandı ve her zaman kendimize güvenmemiz konusunda bizleri uyarırdı. Eğitimimiz konusunda daima yol açıcı olmuş ve desteklemiştir. Çocukluğum Rize, Trabzon ve Giresun'da geçti, özellikle yaz aylarını babaannemle büyükbabamın yaşadığı Bulancak'ta onların yanında geçirdim. Bu yüzden de babaannemin hem yetişmemde hem de manevi yaşamımda etkisi oldukça büyüktür. 1998 yılında eşim Mustafa Bey ile evlendim. Kendisi bilgisayar mühendisidir ve Yiğithan ve Hakkı Kutluhan adlarında iki oğlumuz var.

Eğitim süreciniz nasıl gelişti? Tarihe yönelişiniz nasıl oldu? Akademik kariyeriniz boyunca sizi etkileyen ve destek olan hocalarınız kimlerdi? Onlarla ilgili anılarınızı paylaşmak ister misiniz?

Babamın işleri dolayısıyla, ilkokul Rize, orta ve lise öğretimimi Trabzon'da tamamladım. Trabzon Ticaret Lisesi mezunuyum. Herkes gibi benim de tarihe ilgim lise yıllarında başladı ve bu yüzden de üniversite sınavında tarih bölümünü tercih ettim ve 1985 yılında İstanbul Üniversitesi Edebiyat Fakültesi Tarih Bölümünü kazandım. Üniversite yıllarımda ilgim meraka dönüştü ve sürekli bir araştırma isteğine sahip oldum. Üniversitede iken Çemberlitaş Kız Öğrenci Yurdu'nda kalıyordum. Orada kendime ait bir köşede masam vardı. Çok düzenli ders çalışırdım. Masamın üstü hep kitap dolu olurdu ve ben zamanımı hep orada geçirirdim. Beni gören diğer öğrenciler hukuk veya tıp okuduğumu sanır, tarih okuduğumu öğrenince de çok şaşırırlardı. Yurtta bu özelliğimle ön plan çıkmıştım. Hatta kantinci abimiz: "O şimdi ders çalışıyordur," diye bana çay yollardı. Fakültedeyken bu bölümde olduğum için mutluydum. Genellikle Eski Türk Tarihi'ne ilgim vardı ve "Allah'ım, acaba bir gün buralara gidip görebilecek miyim?" derdim. Derslerimi bu alandan seçip bu alanla ilgili kitaplar okurdum. Sürekli hocalarımızın kapısını çalar, onlara anlayamadığım yerleri sorar, beni okumalarım konusunda yönlendirmelerini isterdim.

İbrahim Kafesoğlu, Zeki Velidi Togan gibi hocaların çalışmala-

Doğduğunuz şehir, ilk ve ortaöğretim yıllarınızdan bahseder misiniz?

Isparta'nın Senirkent ilçesinin Karip köyünde dünyaya geldim, 1955'te. Küçük bir köy. Göl kenarında bizim yerimiz, Eğirdir Gölü'nün batı bölgesinde. Tarımla uğraşan, biraz hayvancılık da olan küçük bir yerleşim yeridir. Karip köyünün, Kaya Ağzı Mahallesi'nde. Mahallemiz köyün merkezine 6 km uzaklıktadır. Bulunduğumuz yerde göl olduğu gibi bir de akarsu var göle dökülen.

Devam ettiğimiz ilköğretim okulu 3 km uzakta idi. Ona gidip geldik 5 yıl. Şehir merkezi 22 km idi. O zaman arabalarla gidiş geliş yoktu. Orada kalmamız icap ediyordu ortaokula başladığımızda. Bir de her köyden ortaokula giden çocuk sayısı azdı. Devam etmesi de zordu. Orada bir pansiyon vardı. O şehrin yakın köylerinden gelenler için yaptıkları bir yatılı pansiyon idi. Ama ücret ödüyorduk oraya. Yemek de vardı, ama kaldığımız yerin ısıtma tertibatı yoktu. Soba yoktu yani, yangın çıkar zarar görürüz diye. Kışlar çok zor geçerdi. Aileler çocukları okullara giderken tembih ederlerdi. Sınıfta kalan öğrenci okula devam edemezdi. Şartlı gönderilirdi. Öyle bir sıkıntımız olmadı. Ortaokulu bitirdik. Son sınıfa geldiğimizde 175 öğrencinin katıldığı Haziran dönemi mezuniyet sınavından sadece 7 kişi mezun olabilmişti. Bunlardan biri de bendim. Gazetelere konu oldu. Ortaokul diplomamı vermediler benim. Liseye kaydolacaksın diye. Liseye devam eden bizim köyümüzden sadece ben oldum. Eski Yapı Sanat Enstitüsü dediğimiz kız ve erkek meslek liseleri vardı. Lisemizin bulunduğu yer çok güzeldi. Hemen yan tarafı gül bahçeleriydi. Mayıs, haziran aylarında sınıflara her masaya güller bırakılırdı. Gülcülük ve halıcılık vardı. Kazanın içinde halı tezgahı olmayan üç ev vardı; biri kaymakamın evi, diğeri hükümet tabibinin evi, bir tane de veteriner vardı onun evinde halı tezgahı yoktu. Diğerlerinin hepsinin evinde müdürler dahil halı tezgahları olurdu. Kızlar hep halı işledikleri için, ilerde halı dokumamak için okumayı tercih ederlerdi. Bazen sınıfın üçte ikisi kız olurdu. Kısa yollu gidebilecekleri öğretmenlik gibi, değişik memuriyetler gibi o dönemde onu tercih ederlerdi. Lisede 33 kişilik bir sınıfımız vardı. Üniversiteyi büyük ekseriyetle kazandık.

Kısaca kendinizden bahseder misiniz?

Mançurya'da doğdum. Hatta beni tanıtırken bile Mançuryalı diye tanıtırlar. Ancak pek bir ilgim yok, yani Çince bilmem mesela. Sonra Türkiye'de ilk, orta, lise, üniversite tahsilimi yaptım. 12 yıl Almanya'da bulundum. Sonra bu arada doktora çalışmalarımı yaptım. İstanbul Üniversitesi Umumi Türk Tarih Kürsüsünde. Merhum İbrahim Kafesoğlu benim tez danışman hocamdı. Orada *Rusya Türklerinin Millî Mücadele Tarihi* adlı doktora tezimi savundum ve 1984'te Marmara Üniversitesi Tarih Bölümünde göreve başladım. 2001'e kadar orada çalıştım.

1991'den itibaren Türkiyat Araştırmaları Enstitüsünde müdür yardımcılığı, daha sonra müdürlük yaptım. Bu arada benim *Rusya Türklerinin Millî Mücadele Tarihi* adlı eserim, *Çağdaş Türkiler,* daha önce *Çağdaş Türk Dünyası*, *1917 Ekim ihtilali ve Türk-Tatar Meclisi* gibi kitaplarım yayınlandı. Yine makale tarzında daha spesifik çalışmalarım var. 2001'de emekli olduktan sonra 2001-2007 Yeditepe Üniversitesi Tarih Bölümü başkanıydım. 2008 sonunda da İstanbul Ticaret Üniversitesinde bu sefer Uluslararası İlişkiler Bölümünde çalışmaya başladım. Çünkü benim yaptığım konular yalnız tarihle ilgili değil; güncel konular da olduğu ve Orta Asya üzerine Uluslararası İlişkiler alanında çalıştığım için burada bulunuyorum.

15 yaşında ailenizin öz olmadığını öğrendiniz. Bu hadise ruh dünyanızı nasıl etkiledi?

Esasında tabii böyle olaylar insanı müspet etkilemez. Birçok dönem vardır, insan hayatta böyle darbeler yer ama bu çoğunluğun darbeleri değildir. Biraz da göçmenlerin başına böyle gelmiştir, dolayısıyla göçmen olmuşlardır. Kendi olmasa da ana-babaları doğduğu ülkeleri terk etmişlerdir. Yani böyle birçok tespih taneleri gibi serpilmişlerdir sağa-sola. Bazıları kendini kurtarır, bazıları kurtaramaz. Tabii üzücü bir olaydır. Ben hâlâ annemle babamın başına gelenleri, kız kardeşimin başına gelenleri unutmuş değilim. Bunu unutacak da değilim; benim zihnimde beynimin bir köşesinde önemli bir yer tutuyor. Ha, şimdi eskisi kadar buna üzülüyor muyum, hayır. İnsan yaşlandıkça her şeyi daha doğal karşılamaya başlıyor, çünkü ne de olsa hayat devam ediyor. Ben ne yaptım, onların hatırası için bir-

Hocam, bize kendinizden bahseder misiniz?

Marmara Üniversitesi Fen-Edebiyat Fakültesi Tarih Bölümünden mezun oldum. Yüksek lisans ve doktora çalışmalarımı da yine aynı üniversitenin Sosyal Bilimler Enstitüsü ve Türkiyat Araştırmaları Enstitüsünde tamamladım. Hocalığımın yanı sıra Türkiyat Araştırmaları Enstitüsünün hemen hemen bütün kademelerinde yer aldım.

Zaman ve disiplin benim için çok önemlidir. Çünkü boşa harcanan, hiçbir fayda temin etmeyen uğraşıların zaman kaybı olduğuna inanırım. Teknolojiye meraklıyım. Çağın gerisinde kalmamak adına doğru kullanıldığında teknolojinin insan hayatını kolaylaştıracağına inanırım. Sanatsal faaliyetleri zaman buldukça takip etmeye çalışırım.

Tarih eğitimi almanızı ve sizi bu sahaya yönlendiren etkenleri açıklar mısınız?

Henüz lise yıllarında tarih nedir? Tarihi neden öğrenmeliyiz? Tarihi bilgiler bize niçin gereklidir? Tarih, geçmişi objektif yansıtır mı? Tarihi bilgileri nasıl elde ederiz? sorularını kapsayan bir kitap okumuş ve bundan çok etkilenmiştim. Sonrasında "tarih nedir?" sorusuna "tarih araştırma ve soruşturma çeşididir" şeklinde verilen bir cevap tarihin özellikle bilinmeyen şeyleri aramak ve ortaya çıkartmak bakımından bir ilim olduğunu görmeme yardımcı oldu.

Sonuç olarak "tarihi niye öğrenmeliyiz?" sorusuna kısaca "hayatımızı kolaylaştırmak, uygarlığın gelecek gelişim perspektiflerini belirlemek, geçmişin hatalarını tekrarlamamak, kim olduğumuzu anlamak için." Verilen cevaplar benim tarih bölümünü seçmemin ana sebeplerinden biri oldu. İstediğim ve tam da olmam gerektiği yerde olduğum fikri yıllar içinde de hiç değişmedi

Akademik çalışmalarınızda yurtdışı deneyimlerinizden bahseder misiniz?

Türk dünyası ile ilgili çalışma yapılacak ise öncelikle Rusça başta olmak üzere, ilgilenilen topluluğun dilini, bunlarla ilgili yine birçok araştırmanın yayınladığı Batı dillerinden birini (İngilizce başta

Nerede dünyaya geldiniz? Biraz çocukluğunuzdan söz eder misiniz?

Maraş, Elbistan doğumluyum. Çok meşhur tarihçiler çıkarmış bir şehirdir. Eski tarihi köklüdür. Dulkadiroğulları Beyliği döneminde de gelişmiştir. Ancak orada sadece doğdum diyebilirim, iki yaşımda ayrılmışız. Daha sonra eşimle beraber gittiğimde küçükken aklımda kalandan çok daha farklı bir şehirle karşılaştım. Eşime oranın çok yeşil bir yer olduğunu anlattım. Gittiğimizde "Burası mı?" dedi, artık hatırladığım gibi bir yer değildi.

10 yaşıma kadar Türkiye'nin değişik yerlerinde bulundum. Babamın işi gereği, Maden Tetkik Enstitüsünde çalışırdı, çok fazla yer gezdik. Ben çocukken Karadeniz'de yaşadık, Rize, Çayeli'nde. Daha sonra 10 yaşımdayken Ankara, Beypazarı'na geldik. Uzun süre orada kaldık. Liseyi orada okudum. Üniversiteyi kazandığım 18 yaşına kadar orada kaldım. Yer olarak Ankara'ya uzaktı ama bir şekilde hep Ankara'daydım. Doğduğum yer gibi yani, kendimi Ankaralı görürüm. Yedi kardeşiz; altı kız, bir erkek kardeşim var. Kızlardan biri ikizim.

Zannediyorum ailede tarihle ilgilenen tek kişi siz değilsiniz, öyle mi?

Ablalarım öğretmen, benden küçük kardeşlerim de biri sanat tarihçisi Ankara'da yaşıyor, Unesco için bakanlıkla beraber çalışıyor. Onun eşi Osmanlı-Rus ilişkileri üzerine doktora yapıyor. Erkek kardeşim tarihçi, Trakya Üniversitesinde Balkan Araştırma Enstitüsünde çalışıyor. Onun eşi de tarihçi Bir kız kardeşim de yüksek lisansını bitiriyor şu sıralarda. Sadece ikizim bizim yolumuzdan gitmedi, o Adliyede memur olmayı tercih etti ama okumayı hiç bırakmadı. Sonrasında eğitimine devam etti, kopmadı.

Çocuklarını okumaya teşvik eden bir aileye sahipsiniz o hâlde.

Annem her zaman okumamız konusunda bizi teşvik ederdi. "Okumak sizin bu hayattaki en büyük anahtarınız," derdi. Babam çok okurdu ve bizi kitap okumak konusunda desteklerdi.

Çocukken çok okur muydunuz? Yoksa daha çok gezer miydiniz? Yani okuyarak öğrenen bir çocuk muydunuz yoksa gezerek öğrenen mi?

Kesinlikle okuyarak. Evimizde çok kitap bulunurdu. Bazen ta-

Yetiştiğiniz çevrenin, ailenizin eğitim hayatınızda etkileri nelerdir?

Okumamı istemeleri dışında pek bir etkilerinden söz edemeyiz. Babam ilkokul üçten terk. Annemin hiç öyle bir tecrübesi olmamış. Tarım ve hayvancılıkla uğraşan ve her biri çocuk yaşta hayata atılmış klasik Türk köylü ailesi. Babamın eğitimi yoktu ancak bizlerin okumasını isterdi, okuyan insanlara çok değer verirdi. Bir mevzu olduğunda eğitimli birisinden aldığı cevaba daha çok itibar eder, onlara karşı büyük bir saygısı vardı. Ama hepsi bu kadar. Yönlendirme, destekleme gibi bir şeyden söz edemeyiz. Ben çalışkan ve gayretli bir çocuktum. Dersler adına yapılması gereken her ne ise, onları kimseden uyarı almadan zamanında ve muntazam bir şekilde yapar, iyi ders dinler, bol da soru sorardım. Ödevsiz okula gittiğim nadirdir, belki de yoktur. Bizde okul, köy işleriyle paralel yürürdü. Şimdilerdeki gibi benim dersim var deyip işlerden uzak durmak olmazdı. Gayretim ilkokul öğretmenimin dikkatini çekmişti. İlkokulu Tokat'ın Büyükyıldız köyünde okudum. Bir gün öğretmenim evimize gelip annemle babama, özellikle babama beni kesinlikle okutmaları için tembihlerde bulunduğunu hatırlıyorum. Okulun içindeki tespitleri neydi bilemiyorum ama öğretmenim bende bir şeyler görmüştü sanırım. O zamanlar bizim köyde böyle bir kültür yoktu. Ben ailede üniversite bitirmiş ilk kişiyim, ancak köyde de bizden önce varı yoğu bir öğretmen çıkmıştı. Hepsi buydu. Bizim şansımız köyümüze ortaokul açılması oldu. Yoksa ilkokuldan sonra aile mesleğine devam edebilirdik. Kısacası, gayretim, ailemin engel olmaması ve özellikle de yeni açılan ortaokulun eğitim hayatına devam etme imkânı verdiğini söyleyebilirim.

Okumaya ne tür kitaplarla başladığınızı hatırlıyor musunuz?

Evimize giren kitaplar ders kitaplarından ibaretti. Ders dışı okumalarla üniversitede tanıştığımı söylemeliyim. Okuyan birkaç arkadaşım vardı. Onların etkisi oldu.

İlkokul ve lise yıllarında sizi etkileyen bir hocanız oldu mu? Üzerinizde iz bırakmış bir hadise var mı?

Oldu. Biraz önce bahsettiğim ilkokul öğretmenimi hemen zikretmem gerekir. Çok sevdiğim bir hocaydı, o da beni çok severdi.

Sizce bir insanın memleketi hayatında ne derecede etkilidir? Eğitim hayatınızın şekillenmesinde etkili oldu mu?

Çok etkilidir. Ben Elazığ'da dünyaya geldim. Dedem 1924 doğumlu ve üniversite mezunuydu. Bulunduğumuz çevreye ve zamanına göre çok ileri düzeyde eğitim seviyesine sahipti; inşaat mühendisiydi. Elazığ bilindiği üzere kültürel bakımdan bir hudut şehridir. Roma'nın da doğu sınırıdır. Fırat'ın ötesi kültürel olarak başka bir dünyayı ifade eder. Osmanlı döneminden kalan bir yapısı da vardır. Osmanlı burayı berkitip bir sınır karakolu hâline getirdi ve eski Harput şehrinin Elazığ'a dönüşmesi de bu şekilde oldu. Elazığ Orta Çağ'dan bu yana Türklerin çok yoğun olarak yaşadığı ve Türklük duygusunun ağır bastığı bir şehir. Artuklular, Akkoyunlular, Selçuklular ve Osmanlılar gibi pek çok Türk hanedanının hüküm sürdüğü bir yer. Farklı etnik unsurları barındırsa da ahalisinin büyük bölümü Türkmendir ve Türkçü damar çok güçlüdür. Siyasetçiler de entelektüeller de bunu bilirler. Böyle bir muhitte büyüdüm ve gerek mimari açıdan gerekse kültürel açıdan tarih ile iç içeydim. Babam iyi bir tarih okuyucusuydu. Kitap ve tarih sevgimi ona borçluyum. Babamın kitaplığında bulunan meşhur Ziya Gökalp'in *Türkçülüğün Esasları* ve özellikle *Kızıl Elma* isimli şiir kitabını daha çocukken ablam bana okurdu. İlkokul yıllarında başlamadan önce oldukça milliyetçi ve bulunduğu çevreye göre son derece entelektüel bir muhitte yetiştim. Bunun haricinde rahmetli dedem, tarihçi Bekir Kütükoğlu ile Arap Dili ve Edebiyatı profesörü Nihat Çetin'in yakın arkadaşıydı. Dedemin vefatından sonra babam da Nihat amcayla sürekli irtibat hâlinde idi. Hülasa akademik çevrelerle bağımız vardı.

Eğitim hayatınızda size tesir eden ve örnek aldığınız hocalarınız oldu mu?

İlkokul hocam Kemal Polat gerçek bir cumhuriyet sevdalısıydı. Öğretmen okullarında yetişen, fakir ailelerin çocuklarından biriydi. O devirde bize Türklüğün temel metinleri sayılabilecek eserleri okurdu. Ömer Seyfettin ve Müftüoğlu Ahmet Hikmet'i ilk defa o hocamdan duymuştum. Ortaokula geçtiğimde de son derece enteresan hocalarım oldu. Bir kısmı Türkçü bir kısmı da aşırı dinci idi. Sol cenaha ait hocalar ise çok azdı. Onların da kalabalık olduğu ve

DİZİN

A

Abay Kunanbayoğlu 30
Abdi İpekçi 141, 142
Abdulhamit Koçar 154
Abdulkadir Damolla 163
Abdullah Gül 266
Abdullah Tevekkel Babür 142
Abdullah Tukay 76
Abdullah Ziya Kozanoğlu 235
Abdurrahman Çelik 68
Abdülbaki Gölpınarlı 317
Abdülkadir Akdeniz 6
Abdülkadir Donuk 7, 28, 99, 270, 280, 299
Abdülkadir Karahan 64, 66
Abdülkadir Özcan 179, 182
Adalet gazetesi 61
Adalet Partisi 61, 70
Adenauer Vakfı 151, 152
Adnan Menderes 23
Agatha Christie 235
Agop Mintzuri 116
Ahmet Ağaoğlu 110, 112
Ahmet Bican Ercilasun 7, 74, 164, 206
Ahmet Caferoğlu 204, 205
Ahmet Kabaklı 18
Ahmet Kanlıdere 5, 7, 110, 133, 147, 154, 253
Ahmet Kösoğlu 121
Ahmet Naim 142, 152
Ahmet Taşağıl 133
Ahmet Taşgetiren 87
Ahmet Temir 132, 133, 190, 289
Ahmet Türköz 29
Ahmet Yaşar Ocak 317
Akdes Nimet Kurat 122, 190, 247, 289, 340
Alan Boger 263
Alaş Orda 332
Alevi kültürü 317
Alevilik 317
Alevî Türkmenler 73
Ali Bek Hakim 60
Ali Birinci 131
Alihan Canaltay 33
Ali İhsan Gencer 280
Ali Kemal Belviranlı 85
Ali Nihat Tarlan 64, 67
Almanlar 145, 146, 280
Alman tarihi 46
Almanya 27, 31-35, 38, 39, 40, 42, 45, 61, 68, 72, 125, 132, 142, 145, 146, 149, 151, 152, 166, 287-289, 312
Almatı 28, 38, 42, 271
Almatı Olayları 28, 38
Alparslan Türkeş 18
Alta Mahmutova 253
Altan Deliorman 65, 68
Altayistler Konferansı 77
Altaylar 24, 69
Altın Orda 11, 122, 125, 129-131, 192, 193, 257
Altın Orda Hanlığına Ait Resmî Yazışmalar 131
Altın Orda ve Rusya 192
Altınordu Kulübü 58
Amerikan bakış açısı 240
Amerikan filmleri 55
Amerikan Kız Koleji 200
Anadolu'nun Türkleşmesi 96
Anadolu Türklüğü 158, 160
Anavatan Partisi 161
Ankara İlahiyat 56
Ankara Kız Koleji 199
Ankara Savaşı 179, 180
Anne Marie Schimmel 317
Anthony Brian 88
Aptullah Kuran 19
Arab ü Zengi 84
Aral Gölü 15, 143, 212
Aralık Olayları 38
Arif Çağlar 282
Arif Erzen 17

Arnold Toynbee 44
Arvasi 102, 103
ASAM 187, 192, 193
Âşık Garip 57
Âşıkpaşazâde 227
Atabetü'l-Hakâyık 204
Atatürk 15, 18, 27, 71, 72, 78, 182, 183, 208, 212, 239, 254, 261, 264, 266
Atatürk İlke ve İnkılapları 183
Atatürk Üniversitesi 71, 72
Atsız 56, 58-63, 65, 66, 69, 71, 72, 233, 235, 338
Atsız Mecmua 58
Audrey Burton 315
Avrupa tarihi 173, 311
Ayaz İshaki 290
Aydın gazetesi 153
Aydınlar Ocağı 102, 271
Aydınlık Türkiye Partisi 78, 79
Aydil Erol 68
Ayhan Songar 102
Aysel Dıngıl 19
Ayşe Onat 237, 238, 271, 272
Azatlık Radyosu 61
Azerbaycan Elyazmaları Enstitüsü 73
Azeri ağzı 73
Azeri-Ermeni İlişkileri 298
Aziz Kayumov 144
Aziz Nesin 57

B

Bahaeddin Ögel 242, 331, 340
Baki Türken 29
Bakü petrolleri 302
Balkan Dil ve Edebiyatları 209
Barköl 23
Barış Manço 160
Barthold 84, 181, 326
Basmahane 58
Başbakanlık Arşivleri 87
Başkurt 43
Başkurt Muhtariyeti 43
Battal Gazi Destanı 234
Baymirza Hayit 142, 146, 152
Beatrice Forbes Manz 181
Bedri Hucent 154
Bedri Hucant
Bekir Kütükoğlu 29, 278, 337
Besni Öğretmen Lisesi 85
5 Temmuz Urumçi Olayları 165
Beyaz Saray 86
Beyaz Türk 117
Bilal Şimşir 212
Bilge Ercilasun 206
Bilge Kağan 210
Birinci Dünya Savaşı 114
Boğaziçi Üniversitesi 5, 108
Bolşevik Devrimi 257
Bolşevik güçleri 39
Bolşevikler 257
Bozkurtlar 233-235, 338
Bozkurtlar Diriliyor 338
Bozkurtların Ölümü 61, 338
Brejnev 143
British Council 201
Bugünkü Türk Alfabeleri 77
Bugünkü Türkili Türkistan ve Yakın Tarihi 311
Buldanlı Zeki Efeoğlu 61
Bülent Yorulmaz 206
Büyük Sovyet Ansiklopedisi 251

C

Cahit Tanyol 142
Cedit 141
Cem Sultan 84
Cengiz 36, 84, 125-126, 194, 204, 211, 229, 278, 283, 290, 313
Cengiz Aytmatov 36, 204, 211, 283
Cengiz Dağcı 84
Cengiz Han 126, 194, 229, 290, 313
Cengiz Orhonlu 278
Cengizname 193
Cengizoğulları 124
Cevat Eren 278
Cevat Türkeli 327
Cezmi Türk 54
China Town 148
CIEPO 209
Cingöz Recai 57
CKMP 69, 72
Columbia Üniversitesi 89
Cora Karı 153
Cumhuriyet Tarihi 112, 253, 264

Cumhuriyetçi Köylü Millet Partisi 54

Ç

Çağatayca 77, 313
Çağatay Hanlığı 281
Çağdaş Türk Dünyası 5, 287
Çağdaş Türkiler 287
Çalıkuşu 57, 160
Çemberlitaş 70, 269
Çenstohova Kampı 146
Çetin Altan 57
Çimkent 90
Çin Halk Cumhuriyeti 29
Çin Yıllıkları 127
Çolpan 76
Çong Haci 161-162
Çorlulu Ali Paşa Medresesi 87
Çöyçek 161

D

Dağlık Karabağ Olayları 298
Dale Carnegie 84
Das Kapital 56
Dede Korkut 219, 227
Deli Kurt 235
Demokrat Parti 54
Deng Xiaoping 29
Deşt-i Kıpçak 314
Devin DeWeese 318
Devlet Kerey Tagiberli 146
Dijital Tarihçilik 42
Dil Birliği 129
Dil Tarih 71
Dil ve Tarih Coğrafya Fakültesi 121, 129, 130, 236
Din Bilgisi 54
Dinî ıslahatçı 88
Doğan Aksan 122
Doğu Türkistan 18, 23-24, 29-30, 34, 126, 157, 159-160, 162-166, 264, 271, 314
Doğu Türkistan Meselesi 166
Doğu Türkistan Sesi 162-163
9 Mart Kadınlar Bayramı 90
Dost Kazanmak ve İnsanları Etkilemek Sanatı 84
Dostoyevski 189
DTCF 71
Dulkadırlı Türkmenleri 87
Dulkadiroğulları Beyliği 309
Dursun Yıldırım 68, 72, 206
Dursun Yıldız 29, 89, 207
Dünya klasikleri 92, 189
Dünya Uygur Kurultayı 166
Dünyanın Kaderi Benim Elimdeydi 84

E

Ebu Hayyan 123
Ebu Said 181
Ebubekir Hazım Tepeyran 110
Ecvet Güresin 141
Edremit Lisesi 54
Edward Allworth 88-89
Edward Said 87
Ekim Devrimi 39
Ekmekçi Kadın 85
Ekonomi Politiğin Eleştirisine Katkı 84
Emel dergisi 281
Emin Bilgiç 71
Enders Wimbush 35
Engin Akarlı 108
Enver Baytur 161
Enver Konukçu 43, 262
Enver Meriçli 63
Erasmus 194, 305
Ercüment Özkan 87
Ergenekon 210, 330
Erhan Afyoncu 192
Ermeni Meselesi 46, 193, 195
Ermenice Dil Eğitimi 299
Ermeniler 298
Ermukhan Bekmakhanov 43
Erol Güngör 68, 76, 102, 177
Erol Kılınç 70
Erol Taş 162
Esaretten Hürriyete Bir Türkistanlının Hatıraları 140
Esir Doğu Türkistan İçin 271
Eski Çağ 46-47, 100, 173, 270, 310
Eski Türk Dili 64, 122
Eski Türk Edebiyatı 64
Eski Türk Tarihi 269
eş-Şekâ'iku'n-nu'mâniyye 180

F

Fahri Çetin Derin 278
Fahri Dilekcan 87
Fahri Unan 282
Faruk Kadri Timurtaş 62, 66, 280
Faruk Sümer 71, 331
Fatih Kerimi 290
Fatma Ürekli 282
Feridun Fazıl Tülbentçi 84
Fethiye Çetin 116
Fuat Köprülü 129, 132, 208, 239, 331

G

Gagavuzlar 220
Gao Yubao 160
Gazi Eğitim Fakültesi 76
Gazi Üniversitesi 78
Gecekondu 24, 56
Genç Akademisyenler 127, 134, 274
Genel Türk Tarihi 5, 41, 46-47, 97-98, 101, 110, 119, 127-128, 132-133, 173, 177-178, 191-192, 253, 255, 258, 264, 270-272, 292, 299-301, 311, 319, 331, 333, 340-341
Genel Türk Tarihi Kürsüsü 150, 287, 299
Geoffrey Chaucer 201
Glasnost dönemi 39
Goethe Enstitüsü 151
Gorbaçov 39, 208
Göç Destanı 236
Göç Hareketi 23
Göç Hikâyeleri 25
Göç Liderleri 25
Göç Tarihi 27
Gökalp 212, 280, 337
Gökhan Evliyaoğlu 60
Göktürkler 233
Grek Roma 29
Gulca 161
Gülçin Çandarlıoğlu 28, 31, 35, 43, 173, 182, 278, 282, 326
Gültekin 235
Günaydın gazetesi 281
Gündüz Vassaf 110
Güney Kafkasya 300, 302-303

H

Hacettepe 75-76, 88, 229
Hacı Bektaşi Veli 317
Hacı Salas 16
Hacıeminoğlu 69
Hafız Abdullah 145
Hafif Batı Müziği 55
Hakkı Dursun Yıldız 29, 89, 207
Halide Edib 207
Halife Altay 28
Halil İnalcık 43, 130, 180, 210
Halil Sahillioğlu 63
Halil Tireli 60-61
Hamit Tömür 164
Hamza Uçar 69
Harvard 127, 312, 315
Hasan Oraltay 33, 60-61, 69
Hasan Paksoy 85
Hekimcan Kaynar 70
Hekimoğlu Ali Paşa Camii 86
Hilmi Oflaz 86
Hilmi Satıcı 63
Himalaya 23
Hindistan 23, 69, 139-140, 194, 300, 341
Hindistan Türklüğü 341
Historical Thinking 318
Hokand 39
Hunlar 23, 233, 238
Hümanist yazarlar 211
Hürriyet Radyosu 27-28, 35
Hüsamettin Arslan 87
Hüsamettin Gülcür 58, 59, 62, 63
Hüseyin Baykara 181
Hüseyin İkram 142, 146, 152
Hüseyin Kutlu Efendi 86
Hüseyin Nihâl Atsız 60, 338
Hüseyin Özdeğer 63
Hüseyin Rahmi Gürpınar 85
Hüsrev ü Şirin 62
Hz. Ali Cenkleri 57
Hz. Ali Menkıbeleri 234

İ

I. Dünya Savaşı 114
İbrahim Kafesoğlu 17-19, 29, 43, 239,

262, 264, 269, 272, 280, 287, 289, 299
İbrahim Lakay 152
İbrahim Muti 164
İdeolocya Örgüsü 56-57
İhsan Doğramacı 76
İhsan Emci 58
II. Dünya Savaşı 39, 145, 302
İkinci Dünya Savaşı 84, 152, 280
İktibas dergisi 87
İlhan Darendelioğlu 58
İlim Yayma Cemiyeti 70
İlyas Kemaloğlu 5, 7, 130-132
İnce Memed 160
Işın Demirkent 173
İristay Kuçkartayev 164
Isaac Asimov 235
İSAM 112
İsa Yusuf Alptekin 18, 162, 166, 271
İsenbike Togan 8, 127, 133, 311, 313
İskender Öksüz 58, 60, 239
Islamicate 315-316
İslam'ın Bugünkü Meseleleri 177
İslam Öncesi 129, 182
İsmail Aka 71, 179, 181, 338
İsmail Coşkun 87
İsmail Erünsal 109
İsmail Gaspıralı 45, 162, 290
İsmail Hami Danişmend 61
İsmail Kahraman 71
İsmet Biçir 33
İsmet Miroğlu 280
İsmet Özel 87
İsmet Tümtürk 60
İstanbul Edebiyat Fakültesi 86, 97
İstanbul Erkek Lisesi 108
İstanbul Mektupları 290
İstvan Vasary 125
İttihat ve Terakki 114
İzmir İmam-Hatip Okulu 53
İzmir Türk Ocağı 58

J

Japonya 36, 39, 125, 280-281
John Supper 34
Jules Verne 235, 251

K

Kadıköy Ocağı 68
Kadın Konuları 220, 225, 227, 229
Kadın Tarihi 226, 229
Kadın ve Devlet İlişkileri 226
Kadın-Erkek İlişkileri 226
Kadim Türkler 229
Kafalı 28, 43, 69, 237-238, 278, 280-281
Kafkas Dil ve Edebiyatları 209
Kafkasya 11, 243, 300, 303, 345
Kanglılar 332
Kara Fehmi 55
Kara Harp Okulu 61
Karaçay-Balkar 76
Karahan 64, 66-68, 76, 342
Karakalpak 15, 36
Karamzin 189
Karis Kanatbay 146
Kars 73
Kars İli Ağızları 73
Karşılaştırmalı Türk Lehçeleri Sözlüğü 77
Kasım Ener 145
Kâsım Hanlığı 339, 341
Katanov Kitaplığı 33
Katolik kilisesi 211
Kaya Bilgegil 71-72, 75
Kayseri 24, 52, 79, 95-97, 218-219
Kayum Kesici 33
Kazak Alaş Millî Hareketi 33
Kazak Atasözleri 31
Kazak Basını 39
Kazak Efsaneleri 31
Kazak Servisi 33
Kazak Tarihi 27, 38-39, 331-332
Kazak Türkçesi 27, 129
Kazakça 25, 27-28, 33-37, 112, 151
Kazakça Gazeteler 112
Kazakistan 5, 11, 25, 27-28, 32-35, 39-45, 77, 89, 144, 158, 161-163, 271-272, 282, 291, 325, 328, 331-333
Kazaklar 27, 32-33
Kazan Devlet Üniversitesi 250
Kazan Hanlığı 257, 341
Kazan Tatar Göçmeni 76
Kazım Karabekir 278
Keloğlan 84

Kemal Albayrak 145
Kemal Beydilli 280
Kemal Bıyıkoğlu 74-75
Kemal Fedai Coşkuner 58-59
Kemal Karpat 88
Kemal Tahir 57
Kemal Yavuz 207
Kenan Akyüz 66
Kenan Evren 160
KGB 41-42, 153-154
Kıbrıs 51-53, 79, 209, 263-265
Kırgız 129, 144, 151, 161, 283, 292
Kırgızistan 45, 78, 144, 150, 158, 282-283, 333
Kırgızlar 32, 76, 282-283
Kırım 5, 11, 18, 36, 76, 127, 129-130, 146, 161, 193, 217, 281, 313-314, 319
Kırım Sahası Yarlıkları 130
Kırım Tatarları 217
Kırmızı Kitap 160
Kızıl Elma 59, 280, 337
Kızıl Tuğ 235
Klüçesvkiy 189
Kokandlı Kadir Egemkul 145
Kolhoz 187
Kolsuz Kahraman 235
Komsomol 250
Komünist Partisi 157-158, 161
Komünist Propagandası 261
Komünizmle Mücadele Derneği 59
Konargöçerlik 96
Korgan ve Keçirganlarım 142
Korkunç Yıllar 84
Koska Kıraathanesi 87
Köroğlu 84
Köy Enstitüleri 261
Köy Enstitüsü 58, 85
Kubbealtı 102
Kur'an 15, 30, 53, 109, 160, 187
Kurban Kuday 163
Kutadgu Bilig 43, 75, 205
Kutsal Kaya 235
Küçük Cüz Kazakları 332
Kül Tigin 210
Kültür İnkılabı 157
Kültür Sanat 97
Kürtler 109

L

Latin Alfabesi 45, 212
Leninizm 41
Leslie P. Peirce 228
Leyla Karahan 76

M

Magosa 51
Mağcan Cumabay 76
Mah u Mihri hikâyesi 84
Mahbup Kılıç 70
Mahir Aydın 326
Mahmut Makal 85
Makhmet Kulmagambetov 35
Mamak 78
Manas Destanı 212
Manas Üniversitesi 282
Manaş Kozıbayev 43
Mao 157, 160
Maraş İl Halk Kütüphanesi 85
Marks-Engels 84
Marksizm 41-42
Marmara Kıraathanesi 68, 86
Marmara Tarih 88
Marmara Üniversitesi 5, 147, 189, 254, 287, 289, 297
Marmaratörler 68
Marshall Hodgson 315
Masao Mori 280-281
Maveraünnehr 314
Mehmet Akif Erdoğru 338
Mehmet Akif Ersoy 57, 338
Mehmet Ali Tevfik 163
Mehmet Alpargu 47
Mehmet Çavuşoğlu 64, 69
Mehmet Emin Güner 56
Mehmet Emin Maksudoğlu 56
Mehmet Eröz 63, 70
Mehmet Genç 63, 68, 206
Mehmet Güder 29
Mehmet İpşirli 29
Mehmet Kaplan 65, 69, 208, 213
Mehmet Özsait 29, 326

Mehmet Saray 8, 28, 34, 261, 265, 280
Melih Cevdet 211
Memduh Şevket Esendal 212
Memluk-Kıpçak Sahası 123
Menâkıbu'l-Ârifin 227
Menemen Milliyetçiler Derneği 58
Mesut Kahratlı 59
MHP 78
Mike Hammer 57
Milli İstihbarat Teşkilatı 36
Millî Kütüphane 77
Millî Türk Talebe Birliği 70
Millî Türkistan 145-146, 151-154
Millî Türkistan Birlik Komitesi 142, 154
Millî Yol 60
Milliyetçi Hareket Partisi 78
Milliyetçiler Derneği 58
Mirkasım Gosmanov 253
Mirkasım Usmanov 125
Mirsultan Osmanov 164
MİT 36
Moğol Hareketi 126
Moğolların Gizli Tarihi 229
Moğolların Göçebe Ekonomisi 238
MTTB 70-71
Mualla Uydu 8, 19
Muammer Özergin 278
Muharrem Ergin 65-67, 203, 236, 280
Muhtar Şahanov 38
Mumcu Kahvesi 55
Murat Taçmurat 146
Musa Carullah 88, 290-291
Mustafa Canpolat 164
Mustafa Çokay 36, 39-40, 43-44, 142, 145-146, 153
Mustafa Kolukırık 16
Mustafa Necati Sepetçioğlu 235-236
Mustafa Polat 87
Mustafa Uz 310
Mübahat Kütükoğlu 29, 63, 173
Mübeşşir-Han Töre 141
Müftüoğlu Ahmet Hikmet 337
Mülkiye 61, 62
Mümtaz Turhan 69
Münih üniversitesi 35
Müstecip Ülküsal 18

N

Nadir Devlet 8, 88, 110, 210, 253, 255, 285, 289, 298
Naim Öktem 142
Namık Kemal Zeybek 77
Nasreddin Hoca 164-165, 205
Nazım Hikmet 208, 251
Naziler 39
Nazir Safarov 142
Nazmiye hoca 17
Necip Fazıl Kısakürek 56-57, 68, 71, 97-98
Nejat Diyarbekirli 210
Nejat Pala 59
Nejdet Sançar 59-61, 71
Nevzat Kösoğlu 68, 70, 121
Nevzat Yalçıntaş 266
Nicolae Iorga 217
Nihat Eröz 70
Niyazi Adıgüzel 68
Niyazi Akı 72
Niyazi Özdemir 68
Niyazi Yıldırım Gençosmanoğlu 18
Nogaylar 217
Nuha Ağzı 73
Nur Kemal Pınar 33
Nurcular 74
Nurettin Topçu 59
Nurgocay Batur 25
Nursultan Nazarbayev 212

O

ODTÜ 221, 228, 310-311, 314
Oğuz Kağan 205
Okuma Alışkanlığı 189, 278, 338
On Bin Anne Hareketi 166
Orhan Hançerlioğlu 202
Orhan Veli 85
Orhun Abideleri 32, 211
Orhun Kitabeleri 204-205
Orkun 60
ORSAM 132, 192
Orta Asya Göçebeleri 225
Orta Asya Tarihçiliği 319
Orta Asya Tarihi 32, 313-314, 316
Orta Asya Türk Tarihi 5, 84

Orta Asya Türk Tarihi Hakkında Dersler 84
Osman Fikri Sertkaya 206
Osman Turan 61, 66, 331
Osmanlı Arşivi 173
Osmanlı Devlet Arşivleri 27
Osmanlı Modeli 174
Osmanlı Şairleri 90
Osmanlı Tarihi 182
Osmanlı Türkçesi 109, 182
Osmanlı-Rus İlişkileri 309
Osmanlı-Timurlu Münasebeti 179-180
Osmanlı'nın Orta Asya Siyaseti 264
Osmanlıca 19, 29-31, 53, 62, 66, 85-86, 88, 109, 112, 176, 228, 236, 264, 278
Osmanlıca Okuma Anahtarı 29-30
Osmanlıca Rehberi 85

Ö

Öğretmenlik 140
Ömer Faruk Akün 66
Ömer Kanat 29
Ömer Lütfi Barkan 63-64, 72
Ömer Seyfettin 337
Ötekileştirmek 117
Ötemiş Hacı 193
Ötüken 59, 76-77, 239
Özbek Atasözleri 139
Özbek Tarihi 292
Özbekçe Gazeteler 112
Özbekistan 15, 45, 89-91, 139-140, 142-145, 147-153, 158, 266, 312, 314-315, 319
Özbekler 32, 76, 149
Özdemir Asaf 201
Özer Hiçyılmaz 59
Özkan İzgi 125, 133

P

Pakistan 23, 139, 315
Pantürkizm 45
Paul Anka 55
Paul Wittek 88
Peyami Safa 60
Piyoner 250
Platin Kıraathanesi 86
Puşkin 189, 251
Putin 193

R

Radyo Liberty 33, 149
Ramiz Gökçe 200
Rasim Cinisli 70
Raşid el-Gannuşî 87
Ray Bradbury 235
Refet Yalçın Balata 338
Remzi Oğuz Arık 54
Reşat Nuri Güntekin 251
Reşit Rahmeti Arat 125, 132-133, 203, 289
Rıfat Koçak 114
Rızaeddin b. Fahreddin 290
Rock'n Roll 55
Roma İmparatorluğu 44
Rözi Nazar 146, 152
Ruh Adam 235
Rum Mahallesi 52
Rumca 51-52
Rumlar 51-52
Rus Bakış Açısı 240
Rus Edebiyatı 250, 254, 339
Rus Knezlikleri 192
Rus Tarih Görüşü 257
Rusça Kaynaklar 129, 314, 339
Rus Tarih Ders Kitapları 191
Rusya 39, 113-114, 151, 187-190, 192-193, 195, 208-209, 250, 254, 256, 258, 274, 283, 287, 289, 291-292, 300, 302-303, 319, 332-333, 339, 341-342
Rusya Türklerinin Millî Mücadele Tarihi 287

S

Saadet Çağatay 76
Saadettin Buluç 73
Sadri Maksudi Arsal 190
Safeviler 316
Sağ-sol çatışmaları 171
Sahaflar Çarşısı 36
Saida Oktay 153
Saim Sakaoğlu 72
Saime Selenga Gökgöz 133

Saray Kültürü 227
Savcı Bey 235
Seçil Karal 311
Sefiller 85
Selçuk Üniversitesi 76
Selçuklu 47, 96
Selçuklu Devleti 194, 284
Selkin Baykuzu 29
Sema Barutçu 164
Sema Orsoy 238
Semerkant 157, 161, 314
Servet Volga 24
Settar Cebbar 152
Seydi Ahmet Akkar 145
Seyid Ahmet Arvasi 102, 103
Sherlock Holmes 57
Shirin Akiner 311
Sıska Dayı ile Tombul Teyzenin Maceraları 200
Sıtkı Yırcalı 201
Sibirya 41-42, 142, 146, 303
Sinoloji 127, 237, 341
Sivas Lisesi 58
Soğuk Savaş 27, 162
Solovyov 189
Soru Sormak 117
Sosyal Tarih 229, 293
Sovyet Dönemi 39, 90, 129, 142, 257, 292
Sovyet Eğitimi 250
Sovyet Etkileri 291
Sovyet Rejimi 247, 250
Sovyet Sistemi 252, 254, 264
Sovyet Sosyalist Cumhuriyetler Birliği 27
Sovyetler 35, 39, 41, 46, 144, 153, 187-188, 247, 257, 298, 302-303, 311, 314
SSCB 27, 33, 42, 188, 191, 303
SSCB Tarihi 27
Stalin 146, 208
Sulhi Dönmezer 142
Süheyl Ünver 284
Sülale Tarihi 319
Sünnet Ömirtayoğlu 23

Ş

Şaban Karataş 71-72
Şahabettin Tekindağ 278
Şahin Uçar 330
Şah İsmail 84
Şahruh 181
Şaman 59
Şerif Mardin 110
Şibani Han 312-313
Şir Muhammet Bek 141
Şirzat Doğru 69
Şükrü Elçin 75

T

Taha Akyol 73
Tahsin Banguoğlu 218
Tahsin Demiray 54
Taklamakan Çölü 60
Talat Koçyiğit 33
Talat Tekin 77
Tanpınar 205
Tansu Çiller 79
Tanzimat 205, 211, 228
Tanzimat Dönemi 112
Tarık Buğra 236
Tarık Somer 76
Tarih Araştırmalar Merkezi 87
Tarih Eğitimi 38, 297
Tarihçilik 42, 117, 340, 345
Tarih ilmi 292, 299
Taş Han 83
Taşkent Kongresi 161
Tatar Bakış Açısı 257
Tatar Edebiyatı 255
Tatar İçtimai Merkezi 255
Tatar Milliyetçilik Hareketi 252
Tatar Tarihi 110, 191, 257
Tatarca 36, 110-112, 133, 188, 248-250, 255, 288
Tataristan 113-114, 132, 209, 247, 252, 255, 257, 282, 288, 328
Tatarlar 32, 191, 253, 257, 290
Tayyip Gökbilgin 278
Tefekkür 242
Tekindağ 87, 278
Teksas 57, 98

Tercüman 112, 235
Terekeme 73
Tevekkel Babür 142, 152
The Rise of the Ottoman 88
Tibet 23
TİKA 265
Timur 181, 194, 312, 319
Timur Devleti 194
Timurlu Tarihi 179
Timurlular 11, 169, 312
Timurtaş 62, 66-67, 71, 280, 346
Tolstoy 189, 251
Tommiks 57, 98
Toprak 58, 109, 146, 255
Töre 97-98, 141, 349
Tuncer Baykara 262, 338
Tuncer Erginertan 73
Turan Yazgan 18
Turancılık 208
Turgut Günay 72, 74
Turgut Karacan 72
Turgut Keskingören 68
Turgut Özal 27, 228, 265
Tursun Ayup 164
Tuzla Piyade Okulu 75
TÜDEV 18
Türk Cumhuriyetleri 45, 151, 305, 333
Türk Dili 61-62, 64-65, 75-76, 121-122, 172, 176, 183, 346
Türk Dili Tarihi 65, 122
Türk Dil Kurumu 78, 131, 202
Türk Dünyası 3, 5, 287, 328, 345
Türk Dünyası Araştırmaları Vakfı 328
Türk Dünyasında Neler Oldu? 266
Türk Edebiyatı 64, 66, 72, 87, 97, 102, 205, 209, 265, 346
Türk Edebiyatı Vakfı 102
Türk Göçmen ve Mülteciler Derneği 141
Türk klasikleri 251
Türk Kültür Tarihi 237
Türk Kültürü 90, 121, 123-126, 242, 304
Türk Kültürünü Araştırma Ensitütüsü 133
Türk Kültürünün Gelişme Çağları 242
Türk Lehçeleri 77, 348
Türk Millî Kültürü 242
Türk Milliyetçiliği 18, 58
Türk Ocağı 55, 58-61, 69-70, 347
Türk Tarih Kurumu 131, 178, 187, 192
Türk Tarihçiliği 11, 45-47
Türk Tarihi 5, 17, 19, 41, 46-47, 64, 84, 97-98, 101, 110, 119, 121, 127-128, 132-133, 150, 173, 177-178, 191-192, 237, 253, 255, 258, 264-265, 269-272, 292-293, 299-301, 311, 319, 331, 333, 340-341, 346, 350
Türk Toplulukları 112, 126
Türk Ülküsü 56-58, 61
Türkeli dergisi 60
Türk-İslam Sentezi 271
Türk-Moğol Tarihi 125-127
Türk/Uygur Tesiri 127
Türkçü bakış açısı 212
Türkçü Gençler 58
Türkçüler Derneği 55, 69
Türkçülüğün Esasları 337
Türkçülük 56
Türkistan 5, 18, 23-24, 29-30, 34, 39, 69, 126, 139-148, 150-154, 157-160, 162-166, 240, 243, 264-265, 271, 273-274, 311, 314, 328, 332, 344-346, 349
Türkistan'la İlgili Makaleler 143
Türkistan Lejyonu 145-146, 148, 151
Türkistan Muhtariyeti 39
Türkistan Öğrenci Birliği 141
Türkistan Sesi 148, 162-163, 345
Türkistan Tarihi 139, 264
Türkistan Tekkesi 147
Türkistanlılar Yardımlaşma Derneği 141
Türkiyat Araştırmaları Enstitüsü 289
Türkiyat Enstitüsü 33, 112, 208, 253
Türkiyat Mecmuası 208
Türkiye Cumhuriyeti 44, 147, 264
Türkiye Köylü Partisi 54
Türkiye-Kırgızistan Manas Üniversitesi 78
Türkiye'de Tarih Araştırmaları 229
Türkiye'de Tarih Eğitimi 228
Türkmenbaşı 264
Türkmenistan 15, 45, 150, 212, 266, 291
Türkmenler 73, 264, 343

Türkoloji 61, 123, 129, 144, 151, 160, 162, 190, 210, 233, 258

U

Ukrayna 142, 146, 193, 217, 247
Uli Schamiloglu 19
Uluğ Bey ve Zamanı 181
Umumi Türk Tarihi 17, 19, 64, 150, 292-293, 299
Umumi Türk Tarihine Giriş 311
Uygur ağzı 164
Uygur Araştırmaları 163
Uygur Araştırmaları Enstitüsü 163
Uygur Devleti 161
Uygur Dili ve Edebiyatı Bölümü 124
Uygur Dönemi 124, 127
Uygur Folkloru 165
Uygur gençliği 158
Uygur Hukuk Belgeleri 125
Uygur Kültürü 125, 126
Uygur Radyosu 163
Uygur Sahasındaki Araştırmalar 125
Uygur Şiir Antolojisi 165
Uygur Türkçesi 129
Uygurlar 124-126, 158, 161, 176

Ü

Üç Vilayet 161-162
Üç Vilayet İnkılabı 162
Üniversiteye yerleştirme sistemi 172

V

Varlık dergisi 202
Vatanım Türkiye 133
Veli Kayyum Han 142, 145-147, 152-153
Veli Zünnün 142
Vilayetçi Mustafa Efendi 83

Y

Yahya Kemal 84
Yakın Dönem Tarihi 90
Yakup Cemil 114
Yakutlar 282
Yanlış Tarih Algısı 239
Yaş Türkistan 39
Yaşar Nabi Nayır 202
Yaşar Şanlı 16
Yeni Hayat 162-163
Yeni İstanbul 60
Yeni Türk Dili 64
Yeni Türk Edebiyatı 64, 66, 72, 205, 209
Yeniçağ Tarihi Kürsüsü 86
Yetik Ozan 72, 74
Yılmaz Kurt 236
27 Mayıs İhtilâli 58
Youtube 42
Youtuber 42
YÖK 19, 76, 179, 265
Yuan Hanedanı 127
Yunan Tarihi 311
Yurdunu Kaybeden Adam 84
Yusuf Akçura 5, 187, 190
Yusuf Dönmez 280
Yusuf Has Hacib 43
Yüksek Öğretim Kurumu 19, 76, 179, 265
Yüksek Öğretmen Okulu 62
Yüksel Çengel 70
Yürükler 96

Z

Zafer gazetesi 199
Zafer Toprak 109, 255
Zaptiye Ahmet 68
Zeki Arıkan 338
Zeki Teyci 30
Zeki Velidi Togan 16-17, 35, 43, 129, 132, 239, 243, 262, 264, 269, 299, 311-312, 327, 331, 338, 340-341
Zeynep Kerman 206
Zeytinburnu 23-24, 28, 30
Ziyaeddin Fahri Fındıkoğlu 63